

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Kort med by/stednavne nævnt i denne del [klik her](#)

Middelfart, her kom jeg efter en kort Sejlads paa det stormende Sund som ikke engang Fra Snoghøy og herover er en fierding Vej, noget bange var jeg, men Færgefolkene viste sig flinke og duelige Søbevant, vi havde Vinden og Strømmen med, og efter 19 minutter stode vi paa Fyens Land. At beskrive denne hurtige Søefart formaaer jeg neppe, man havde ingen Tid til at tænke, men de ganske Uerfarne gjøre sig en

Forestilling derom ved at læse Ewalds Ord:

Saa veltes Alper op af himmelhøje Bølger,
snart styrte de igien med deres skummig Top
I Havets Afgrund ned, strax andre større følger
Som med forbittret Magt mod Himlen slynges op.

Iblandt andre Passagerer var der en fremmed Matros om Borde en usel Stakkel, som havde flere Fødder end Skoe, og uagtet det haarde Veir matte dog skubbe sig flere Gange.

Vi kunde ikke lægge op lige til Byen, men matte søge Skibsbroen under Klinten, for at nyde nogle Læe imedens Heste og Vogne bleve satte i Land. Jeg erindrer disse Færgfolk med Højagtelse formedelst deres Fermhed, sædelige Opførsel og Fornøjelighed med de Drikkepenge man gav de. Man kunde herfra see endeel af Jyllands skovrige Brinker, Gaarde og Staden Fridericia, samt adskillige Øer og Odder. Under Klinerne her vare adskillige Trærender anbragte for at aflede Kildevandet, som ellers havde skaaret ned og bedærvet Vejen.

Byen Middelfart ligger paa en Halvø, er ikke just meget anseelig, har en bred Hovedgade, der er noget stejl imod Skibsbroen, den skal indeholde omtrent 200 Huse og Gaarde, og næsten 100 Borgere. De fleste Bygninger ere Bindingsværk og famle, nogle faa ere nye og oppudsede. Raadstuen er ogsaa af bindingsværk 2 Stokværk. Kirken er temmelig stor med Taarn, hvorpaa er 4 smaa Spire som give en god Anseelse især fra Søsiden. Indvaanerne ere høflige, tienstagtige baade formedelst Byens egne og fremmede Skibe, enddkiønt Havnen er usikker i haardt vejr.

Næringsvejene er Kiøbmandsskab, Haandværker, nogen Agerdyrkning og Fiskerie, hvormed mange afgive sig, da her fanges forskellige Slags skønne Fisk især Sild som meget ligne i Smagen de Rappelske fra Slien. Her er idelig Tilførsel af alle Huusholdnings Artikler baade til Lands og Vands. Og de mange Rejsende til og fra Jylland give og adskillige, der herbergere Fremmede, Levebrød. Vandet er ikke godt hvad der haves i Brøndene, men maa hentes fra en Kilde uden for.

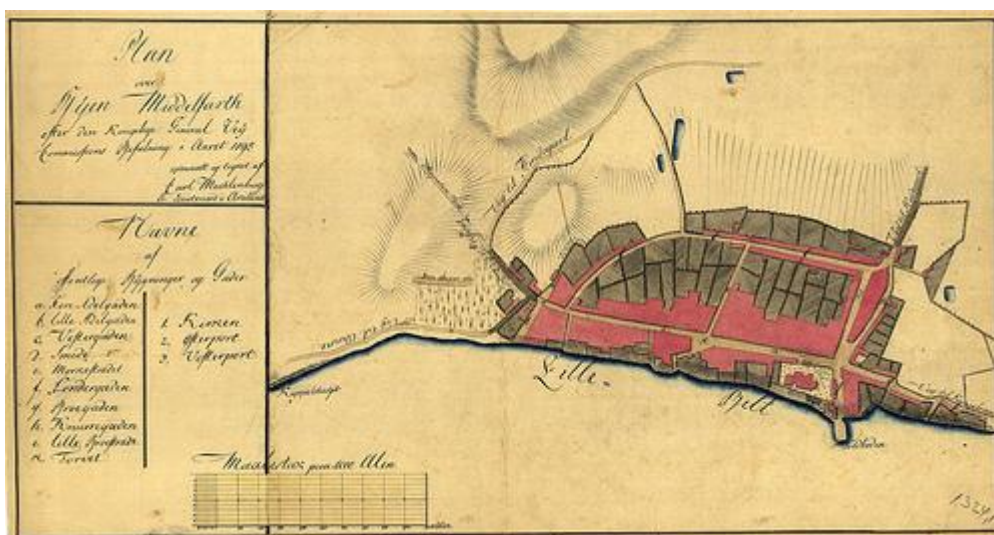
Marsvins Fangsten beskæftiger endeel af Indbyggerne, og den er bestemt under Bestyrelse af Øvrigheden og andre udvalgte Mænd, paa visse Tider af Aaret drives Marsvinene ind i Gammborgs Bugt ved Hjælp af 20/40 Baade, og der indklemte slaaes og dræbes de med Harpuner, nogle iblant dem kan veje 3 - 4 Lpd. Spækket bruges til Tran, og Skindet til Betræk paa Kufferter, Vadsække o. s. v. eller ogsaa hele Kroppen sælges til dem som afgive sig egentlig med Trankogerie.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Jens Juel

Udsigt over Lillebælt fra et højedrag ved Middelfart, ca 1800

Middelfart ca. 1798

Hindsgaul, en Herregaard ligger paa en Odde, nydelig omgivet med Skov, Buskaser, Skønne Marker og en herlig Udsigt til Øerne i Beltet og de Coldingske fortreffelige Skovgrupper. De anseelige Bygninger paa Gaardene beskuede jeg kun uden fra, men fandt megen Moroe at vandre om i den dejlige Egn, da Stormen

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til København

nu havde lagt sig, og Solen dalede for mig i al dens Pragt og ingen Skye skinlede den omkring svævende Aftenrøde, hvor skøn hvor yndig var den hele Natur!! langs med Stranden hæve sig nogle forhøjninger bekrandsede med Skovgrupper, en produkt deels af den Skabende Bepantning, og Solens sidste glimt paa Beltets Vande zitrer, hvis Bølger skikkende omfavne Skovens Rødder.

Uden for Middelfart er der begyndt paa den store nye Landevej, som ventelig bliver af samme Smukhed og Varighed som de øvrige Veje ved Odense og Nyborg, Jeg har rejst herfra til det Storebelt paa forskellige Tider og nu i de sidste 2 Aar paa forskellige Vej, derfor vil jeg benævne de forekommende Steder, som jeg har antegnet noget om, dog maa jeg undertiden ved denne Beskrivelse gaae noget paa Kryds og Tvers, thi nogle Steder er jeg blot rejst igiennem uden at gjøre nogen Anmærkning.

Skrillinge, en smuk velbygget Bondeby, med fortræffeligt Korn, Enge, Qvæg og gode men ej store Heste, Gaden er breed og Piil findes i Overflødighed, samt Træer og Urter i de indhegnede skønne Haver. Vejende ere gode og Situationen behagelig, men Sproget vanskeligt at forstaae.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Smeden i Skrillinge

Gamborg, en temmelig stor Bondebye med anseelige Gaarde, som vel have klinede Vægge, men afpudsede og kalkede. Korn, Qvæg, Haver, Enge og Løkkerne viste Vindskibelighed. Jorden er ogsaa god, thi hvor Hvede og Ærter skal groe, maa det fede Leer være den herskende Jordart. En lille Holm Svinø ligger tæt ved Sundet, som fordums skal have været et Slags Arrest. Præsten der paa Stedet er min Ven fra Skolen af, jeg vilde og burde sige meget til hans Roes, om jeg var ham blot en Rejsende, der besøgte ham for at see hans veldyrkede Marker, hans Bogsamling, Drejbænk, og endnu det vigtigste, hans lykkelige Forfatning som Præst. Mand og Fader, thi Menneskets største Lyksalighed her, beroer paa det huslige Livs Indretninger, det kan altsaa ikke være overflødigt at anmelde, hvor de udmærker sig. Kirken har intet der kan kaldes meer end almindeligt, Kaldet er kun lidet, men Præsten hæver alle 3 Tiender.

Ca. 1900

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Causland, en kiøn Landsbye med Gaarde, Haver og Kornmarker, som vise stræbsomme Bønder. Kirken er meget anseelig og kan sees langt borte. De mange steder man passerer, de skønne Plantninger, Humlehaver gode Veje og jevne Hospitalitet her i omegnen behager den tænkende Grandsker.

Causlund (Kauslunde idag) Kirke

Inslew, en god Bondebye med skjønt Værtshus, hvor jeg formedelst Regn matte opholde mig, og kunde ikke betragte Marken eller Omegnen. Iblant andre var her et ungt Menneske fra Holsten, som var misfornøjet med sig selv og hele Verden, jeg gav mig i Samtale med ham, da jeg desuden nødsagedes til at tøve, og søgte at afvæbne hans melankolske Idee, ved de Grunde jeg kunde frembringe, jeg paastod, at naar man tog Tidens Rulle for sig, og med kold Dybsindighed udgrandskede Aarsagen og Følgerne, saa vil man lære, at ved Arbeide, Gienvordighed og nogen Selvovertindelse skulle man være i Stand til at bane sig vej til Lykke og Sinds Tilfredshed, med videre Udvikling over dette Æmne af Fornuften og Religionen, men han syntes ikke at være villig til at lade sig omvende, og jeg forlod ham med Deltagelse, thi af Erfarenhed kiender jeg selv nogle Grader af Hypokondviske. Forsynet beskierme mig fremdeles.

Biersgaard, et gammelt Herre sæde med antikke Bygninger, hvis takkede Gavle ere som paa Kirketaarnene, dog ere nogle faa Værelser istandsatte med Udpyntning og anstændig Møblement, der blev foretaget af visse Årsager, som nu ere ophævede og altsaa Udstringen til ingen synderlig Nytte. Der hænge i den store Stue et Par veltrufne Malerier, jeg betragtede dem med vemodig Deeltagelse, og kunde ikke mere mig med at skue andre Gienstande, som erindrede mig om For og Nutidens Begivenheder. Haven er stor med mange Buegange høje Træer, brede Alleer og Frugter, det Øvrige har intet Udmærkende. Gaardens Avling, Marker og Mejerie er fortræffeligt og saare godt. Ypperlige Heste og et Par kostelige Hingster viise Ejerens Kyndighed i Stutteriet. Megen Gødning fandtes i Gaarden, saa Agerbruget endelig her bør være meer end almindeligt med saa skønne Jorder. Skov haves i Overflødighed og paa Kiøkkenskorstenen vedligeholdtes at bestandigt Baal af Stykker brænde, som 2 karle maatte indslæbe, thi de gave sig ej Stunder at splintre eller sauge det. Tienestefolkene vare stille og sædelige, men de levede godt, og skulle vist ikke blive syge af for meget Arbejde. Bøndergodset er i god Stand, men det kan og være det, da Afgivterne og Hoveriet ere meget moderate.

Brenderup, en Landsbye tæt ved bemeldte Herresæde, en Aae adskiller blot deres Marker,, jeg besøgte Præsten, og fik at vide, at endskiøndt Kaldet har omtrent 600 Tønder Hartkorn, er Tienden dog ikke saa stor som man skulle troe, da endeel Bønder dyrker deres betydelige store Vænger med Humle, thi der ere de

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Gaardmænd, som ved god Afgrøde kan sælge hver en 7 - 8 Skpd. Humle, og en Husmand 8 - 9 Lpd. som indbringer dem mere end Kornavlen. De sætte Stængerne ikke lige op men paa Kryds, de sædvanlige mindre koste 2 pz. stykket, de store saa kaldede Kongestænger kost 8 pz., almindelig ere de af Elle, ellers ogsaa af Piil og Ask. De bedække alle Humlebedene med Bøgeløv, som hindre Ukrudet at fremspire, men de gjøre sig megen Umage i Foråret med at hakke og rense Humlekulerne, da Fremvexten for en stor Deel derpaa beroe. Og med al denne Flid kan dog uheldige Tilfælde indskrænke Fremvexten, især Insekter og skarpe Vaarvinde. Fra dette Sogn og Omegnene i Fyen kiøre Bønderne med humle til de andre Provindser, mange Mile bort, og kan afsætte hele Læs, kun at Humlen altid var behandlet med lige Omhu, saa Blade ikke af andre Kiøbere paa anden og tredie Haand indblandedes.

Gaardene i denne Bye og øvrige Egn ere godt byggede med Stolperne tæt tilsammen, Løsholser og Stivere i Overfløddighed, som vise at der er ingen Mangel paa Skove, dog det meget Tømmer som er i saadan en Huuslængde bidrager ogsaa til at de net klinede Leervæge, holde sig besto bedre uden at udskride.

Klædedragten er ligesom ved Nyborg, dog have de her videre Lerreds Buxer og lyseblå Hoser, men Sproget er heel uforstaaeligt. Det synes ikke som Bonden i Almindelighed meget kan bruge Øre, Naver og Baandkniv, thi Plovene giortes af Huggerne saavel som de pene sorte Træskoe, Folkeløn og Dagleje er dog taalelig, og ikke saa høj som i Sjælland, men den daglige Føde er bedre, da Flesk, Grød, Fisk og sød Melk er deres daglige Spise.

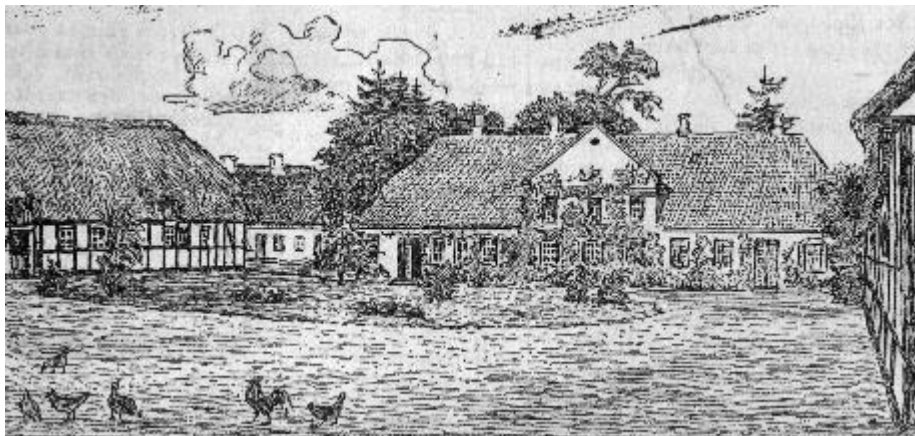
Wissenberg, en Bondebye, hvis Beboere ere Selvejere og udflyttende, er bekiendt i Historien om de Røvere, som forud Dage der have opholdt sig i Skovene, hver man endnu seer Spor af deres huler, hvortil der gaves god Leilighed, da den ujevne og slemme Landevej, meget lang gaaer imellem 2 høje Gierder, hvor der er tyk Buskase paa Siderne, saa det endnu i vore fredelige Dage er meget skummelt at rejse der, og i ondt Føre kiedsommeligt og vanskeligt at komme frem. Her dyrkes meget Kartoffler og Humle. Kirken er stor og anseelig med Spiir paa og ligger paa en Banke, hvorfra haves en meget land Udsigt over Landet, og hertil de Holstenske Egne. Gaardene ere smukke, men især Præstegaarden er mere end almindeligt.

Wissenbjerg Kirke

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Præstegaarden

I Kroen som er smuk og beqvem indrettet, var en rejsende Engellænder, der talede forstaaelig Jydsk, naturligvis, han roste sit eget Land meget især i Agrikulturens Fag, som jeg egentlig spurgte om, og der var intet bedre i Verden, da tænkte jeg paa hvad Archenholz har sagt om Britterne i hans Annaler, saavel som mange andre der kiende Engellands sande Forfatning i henseende til Agerdyrkning paa fleste Steder, - og lod ham snakke, men, ved Gud, jeg troede ikke det halve deraf, fordi jeg havde læst det modsatte af fagkyndig Mænd. Han ville lade sit Lys skinne i det occonom. Fag, ved at lovsynge sine Landsmænds mageløse Flid, ved en sunriMumlen at overtyde de Uerfarne om sin Skarpsindighed til at dømme om andre, - men jeg lod ham beholde Ret og beholde alene, og gik bort med et taus Smil.

Den meste Vej her i Egnen er meget biergagtig og afvexlende med Dale, Bækker, Buskase, Skove og Tørvmoser, og henimod Odense, naar man betræder den nye brede Landevej, her paa begge Sider er beplantet med Træer, har man bestandig Domkirken i lige Linie, som ligeledes er passet paa den anden Side, naar man kommer fra Nyborg. Kornet her i Omegnen er paa endeel Steder kun maadeligt, da Jordarten er sandig, hvorfor også Rug og Boghvede er den herskende Sæd. Hvede eller Ærter faar jeg ikke, dog sagde man, at nogle enkelte dyrkede disse Sorter. Nogle Steengierder forefandtes hist og her, men de mange Steene paa Agrene viste, at der kunde og burde være flere. En deel fortræffelige Tjørnehekker, tætte og høje prydede de Indhegninger, som de indsluttede, saavel som andre levende Gieder af Ask, Piil, Hasel, Avnbøg o. s. v., fryder den Rejsende, især naar de ere saa vel passed som her, hvor store Skove og mindre Buskværk ved Siderne give Hekkenes Læe. Kløver eller andre Foderurter dyrkedes ikke, i det mindste saa jeg intet Spor dertil ved Vejen, saa langt Synskredsen strakte sig.

Tørveskiæringen i de skønne Moser beskæftiger mange Hænder. Paa sine Steder gik Arbejderne saa dybt, at der maatte anbringes Stilladsen for at opkaste Tørven, hvis Materie var saa fast at den godt kunde taale at slenges op fra Graven, og den som var ryglet og vejret havde alle gode Egenskaber, saavidt man kunne skønne. Paa nogle Steder, hvor Materien var mindre sammenholdende, opkastede de Mudderet i Dynger, klappede det ud med Skovle og siden efter afstak med skarpe Spader i Tørvs Størrelser, hvilket jeg saa paa flere Steder. Men hermed kunde man dog have benyttet sig af en nemmere og hurtigere Maade.

Udsigten er afvexlende og skøn, gid man kunde sige det samme om Bøndernes Frugthaver, enkelte have dyrket nogle Madurter og Kaal, men Fliden er ikke her som i andre Fyens Egne med Frugttræer og Humleanlæg, dog finder man nogle Haver henimod Giemmersløkke, som vise at Ejeren anvender Flid og Lugning.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Bogense, en Kiøbstad ved Stranden med mange smaa Øer omkring i Nærheden, hvoriblandt er **Æbbeløe**, der seer ud som en Potageskee med bred Runddeel, hvorpaa er Stor Skov. Herved forarsages mange Indvige og Ankerpladser for Skibene, da Byen har megen Handel og Sejlads. Kirken er stor og har baade Taarn og Spiir. Raadstuen er en antik Bygning, har ogsaa Spiir, Byen skal have over 100 Huse og omtrent 500 Mennesker, en stor Gade og fire mindre, alle vel vedligeholdte. Herfra til Jylland har man kun 2 Mile over Stranden, men Transporten skeer blot med smaa Baade, og afbenyttes kun af dem, som have Ærinde paa de jyske Udkanter.

De faa Kiøbmænd som ere her, drive en betydelig Handel med Korn og Fedevare til Udførsel, og med de Fornødenheder, som de omliggende Bønder behøve af forskellige Vare.

Avlingen til Byen er meget god baade Korn og Græs, de fede Køer og trivelige Heste vidnede om Jordens Fortrinlighed, der idelig bliver bedre ved megen Giødning og ypperlig Dyrkning.

Byen er vel selv mindre end de fleste andre fynske Kiøbstæder, men Situationen er kiøn og usædvanlig frem for de andre, da man øjner her en Deel af det store baltiske Hav, og dog imod Landet endeel nydelige smaa Øer. Vindskibelighed og jevne Sæder fortrænger Luxus, og der er noget, jeg veed ej egentlig at benævne det, hos Indvaanderne, som indtager en fremmed og behager den Rejsende. Den betydelige Sejlads her, er ogsaa en Medaarsag at Priserne paa Kornvare ere dyrere og betales højere end andre Steder, men atter igien ere de lavere, eftersom de lokale Omstændigheder udfordre, saa den Trængende om Vinteren, naar Søefarten standser, altid kan faae Korn at kiøbe efter billigste Priser.

Gyldensteen, et greveligt Slot, hvis prægtige Bygning af 2 Stokværk forruden Kielder og Frontespice, giver den megen Ansselse. Store brede Grave omgiver Gaarden, hvori der skal være en betydelig Mængde Fisk, og en Have, der kunde fordre en lang Beskrivelse, kun især ere de lange skyggefulde Alleer sielden i sit Slags, saavel som de mange skønne Frugttræer. Situationen er gandske behagelig, man seer Havet og endeel Øer, de yderste Pynter af Jylland kan øjnes i klart Veir, og forskiellige Skove og Grupper omcirkle Gaarden.

Gyldensteen Slot

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Det prægtige Stutterie ved Gyldensteen er bekjendt nok, og Kiendere forsikre at Hestene ere meget skønne. Der sælges hvert Aar ved offentlig Auktion, 10 - 12 Hingster, lige saamange Vallakker og Hopper, af 63 Tommers Højde og derover, for det meste af bruun og rødbrun Farve, dejlige Skabninger, og ved denne Race forplantes ogsaa de gode Heste, som man seer hos Bønderne i Omegnene.

Forbi Sandager Kirke, **Kragelunds Mølle og Jærstrup Herregaard** over nogle Bække havende Stranden bestandig paa venstre Haand til **Klinte**, en Bondeby, der ligger paa en Halvø i en skovløs Egn, man sagde mig at ved Strandbredden var Ebbe og Flod, jeg tvivler derpaa, maaskee det blot er høje og lave Vande paa visse Tider som ved Kiøge Kanten.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Jærstrup Herregård

Bøndergaardene og Markerne her have ikke saa god Anseelse som paa andre fyenske Egne, saa at her synes den Sætning anvendelig som Minerva engang har yttret, at somme Bønder i Fyen kunde ikke nære sig, dersom Herskabets Ædelmodighed ikke understøttede dem, thi der ere de, som sidde med Kone og Børn, slide dagliggen, og have i mange Maaneder maatte lædske sig med bare Vand, fordi de have maatte sælge Bygget til Udgivterne, og endnu staae Fare for at blive Brødløse.

Næraae og Kiørup ligge ved en Bugt af Stranden hvor der ere mange Øer og skjulte Grunde, Egnen er slet ikke behagelig, og afgrøden iblant de middelmaadige, dog undtages enkelte Steder, hvor Vænger og smaa Indhegninger have en bedre Dyrkning. Husene see ud efter Tarvelighed, og Bønderne Klædedragt ligeledes. Ved Agernæs er et lidet Kapel, hvor der holdes Guds Tieneste om Vinteren, naar det er umuligt for høje Vande eller Tøbrud at komme over Fiorden til Kiørup Kirke, men det simpleste Kapel som jeg har seet Bindingsværk og Straaetag.

Præstegaarden har jeg ofte være i min Skolegang, men denne gang ikke, og nu skal den være istandsat, saavel som Markerne.

Boghvede og Havre saaes her fornemmelig, med desværre kun med en Pløjning, og hvad Afgrøde kan man da vente, det synes vel underligt, men det er dog sandt. Havresæden betaler sig ikke bedre en Hvedesæd, men Jorden maa pløjes flere Gange, og ligne Bygjord, og den sorte Havre som er i Egenen dyrkes ville blive langt overflødige i Afgrøde, naar Bonden kunde overvinde Fordomme og handle Jorden bedre, den overtræffer den vide til Hestes og Kreatures Fedning, men er ikke saa god til Gryn og Meel.

Jeg kom her i Selskab med en Lademand, der er en Omløsrer som aarelader Bønderne og lover dem Hielp for alle muelige sygdomme, han fortalte mig meget om de Underkurer han havde giort med sin Snepert, det er ikke Fyenboerne allene som ynde saadanne kloge Folk, men Engellænderne, denne saa ud? oplyste Nation ere lige saa godtroende, og Siællanderne troe alt for meget paa Qvaksalvere især i visse Egne. For Qvaksalvere er Engeland et Paradis, thi ingensted finder den ?digste Klasse af Mennesker mere Tiltroe, og

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

ingensteds giøres større Misbrug af den ædelste Videnskab: Medicinen end end der: Skoepudsere, Jøder, Gadefejr, Skrædersvende o. s. v. Mennesker som hverken kan læse eller skrive, som ikke vide hvor Lever og Lunge sidder, røre et Qvark sammen og anprise det driftigen berømme sligt Arkanum i mangfoldige Udtryk, for at drage opmærksomhed til sig og fortiene Penge.

Schellenborg (Eskebjerg), en Massiv stor Bygning og Herresæde, omringet med anseelige Skove, beliggende tær ved Havet, hvorfra man kan see de yderste Pynter af Hindsholm.

Ved strandbredden ere mangfoldige Smaasteen af forskiellig Farve og Dannelse, som ikke lettelig findes paa andre Steder, Bølgerne vælte sig saa høje som Kirketårne især med Paalands Vind, da Søen her over har en betydelig Brede, dog kan man øjne Samsøe og Endelave langt borte. Jordene ere skarpe og sandige, men Qvæg og Heste trivelige formedelst de gode Græsgange. Her laae en Hoben Søetang som dog kunde være anvendelige, naar det opkastedes i Dynger og blandes med Hestemøg, thi saa forraadner det hastigere til Gødning. Naar Tanget er tørt er det endog nyttigt til Ildebrændsel og til Huustækning, vel bedre end Lyng, men Indbyggerne her behøve ikke denne Anvendelse da de have Skov, Tørvemoser og Langhalm til al Fornødenhed.

Brederslev, Bladdstrup og Lunde Kirkebyer ligge paa den saakaldede Sletten, hvad for det meste en lav og slid Beliggenhed, faa Moser, Enge og smaa Buskaser men ingen Skove, Jorden er just ikke egentlig Sandig,

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

men muldet og gruset saa Byg og Havre deri have god Fremvæst, men ikke saa vel Rug. Indbyggerne ere gode jevne Folk, de andre Fyenboere synes dog at have et Fortrin for Sletboerne, men det er kun en Fordom, thi vel ere Huse, Marker, Haver, Klædedragt og Sproget just ikke behagelige her, men Fattigdom kiendes intet Spor til, og naar man har det daglige brød med et fornøjet sind, saa kan man gierne undvære det som andre Egne kalde skiønt, prægtigt, malerisk o. s. v. thi Vanen bliver snart den anden Natur, men sandt nok, de som ere opdragne i Biergegnene vil her finde et Slags Ensformighed i Førstningen der vil frembringe Hiemvee.

Dallund, en anseelig Herregaard med 2 Stokværk, Taarn of Spiir. Haven er stor med mange Træer og Hekker. Markerne havde god Afgrøde, og Qvæget var skiønt. Bønderne berømde meget deres Herremand, som er sieldent at høre, derfor maa han vist være meget god, maaskee som han paa Hvildkilde, thi han har ogsaa Almuens fælleds Agtelse. Her er en for Søe som skal være særdeles Fiskerig, og Markerne samt Buskadserne derved ere nydelige at beskue.

Næsbyhoved, en Kirkeby tæt ved den store Aae som leder til Odense. Her begynder Egene at blive kiøn med Skov, Søer, Bække, Brinker, Afvexlinger o. bl. Her i Nærheden ligger den bekjendte Slotsbanke, hvor der fordm have staaet anseelige Mure, Taarne og Volde. Fiskeriet her i Aaen er ikke ubetydeligt, Tørveskiær og gode Kornmarker ere især en betydelig Næringsgreen for Egnens Bønder. Herfra rejste jeg til

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til København

Odense, men de øvrige Steder ved Beltet, som jeg i Fior berejste, maa jeg nævne med nogle Anmærkninger.

Udbye Kirke ligger tæt ved Stranden på en Udkant ved den lange Odde Føns, synes at være Noget langt fra, men er kun med sædvanlig simpel Taarn naar man kommer nærmere. Egnen er frugtbar paa Korn og Græs, Gaardene skikkelig godt byggede, og Situationen meget kiøn over Beltet til de jyske Kyster, jeg saae her i en Have vilde Kastanietræer, Frugten benyttes ikke, men deraf kan laves en fortræffelig Stivelse, ved Rivning og Behandling som Kartoffler, at lade Rivningen synke og udskylle det skallede flere Gange, kort den hele Omgang er lige som med Kartoffler, der bestemmes til Stivelse, Affaldet er godt til at føde Sviin med eller til uldne Tøjers Vaskning, især til smudsige Strømper, som deri blive lige saa reene som i Vand med Luud og sæbe.

Tybring, en gammel Herregaard, hvis hele Omegn er ubehagelig med tunge sandede Veje, Græsløse Banker med Flyvesand, Lyng, Hede og overalt en styg Egen, hvor man faaer øjnene fulde af Støv ved mindste Vind, og hvor Hestene blive svedige paa en halv Miil, men dette hæslige Flyvesand faaer dog snart Ende naar man kommer til Gammeldam, en afbrudt Mølle i en meget dyb Dal. der omkrandses af Elle og Haselbuske som meget kontraferer imod de skaldede Brinker for oven .

Tybrind Herregaard

Derefter passerer man Brennemølle, en prægtig velbygget Gaard hvis marker, Enge, Haver, Qvæg og Heste viste en duelig Ejer, der kunde dyrke Jorden og pleje Kreaturerne, en lille nydelig Lund neden for de stejle Brinker, og omkring Aaen forskiønner Stedet selv, som blot mangler Udsigt i det Fiærne.

Her kom jeg i Selskab med en kyndig Landmand, og sammenlignede hans Beskrivelse over Agerbrugets tilstand, med de Efterretninger jeg har om andre fyenske Egenes Forfatning, hvoraf Resultatet er dette:

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

I Gamborg saaes meest Ærter, Byg og noget Hvede, i Barsløse meest Rug, Havre og Boghvede, I Steenstrup alle Slags dog mindst af Hvede, I Søllinge ligeledes, i Svinninge omtrent det samme, dog noget Hvede mindre end Boghvede, i Frougde Rug, Byg, Havre, Udsæden er forskiellig efter Bøndergaardenes Jordes Areal, dog kan Middelvejen tages, naar man siger at en Bonde kan saae 8 Tdr. Rug, 6 Tdr. Byg, 8 Tdr. Havre, 8 Tdr. Boghvede og $\frac{1}{2}$ Tdr. Ærter, dog paa sine Steder mere Ærter og Hvede, derimod mindre Rug og ingen Boghvede.

Gode smukke Bønderheste, for det meste brune, koste efter Størrelsen 40, 50, 70 Rdlr. Stykket. Prisen paa en god Koe er ligeledes efter Beskaffenhed 18, 20, 24 Rdlr. Stykket. Stude holdes sielden, og slet ikke til at kiøre med. Paa de ovenanførte Steder regnes, at for hver Koe en Bonde holder, skal han kunde sælge en Fierding Smør aarlig.

Paa de ovenanførte Steder dyrkes baade hvid og rød kløver, men egentlig Staldforing i det Store bruges ikke, thi hvad Enkelte gjøre i denne Sag er ikke af nogen Betydenhed, derimod holdes endeel Heste paa Stald ved grønt Kløver, som i Førstningen blandes i Hakkelse, men siden længere ud paa Aaret gives i Krybben, lige som den er afhuggen. Varmen gjør, at de kan taale det.

I Barløse brækkes Jorden til Boghvede, gødtes til Rug, dernæst Byg, Havre med Kløver hviler i 3 Aar. Derimod i Gamborg først graae Ærter, Byg, gødtes til Rug eller Hvede, Byg, hvide Ærter, Byg, Havre, Kløver hviler i 5 - 6 år. I Fraugde brækkes og gødtes til Byg, siden Rug, Havre, Kløver, hviler i 3 Aar. I Søllinge brækkes til Byg, gødtes til Rug, Byg, Havre, Boghvede eller Kløver, om Jorden er meget leeragtig. I andre egne først Havre, gødtes til Rug eller Hvede, Byg, Havre, Kløver, hviler i 3 Aar.

Folkeløn er: en Karl 30 - 36 Rdlr, en Pige 12 - 14 Rdlr. en Dreng 10 - 14 Rdlr. Daglejere 12 - 20 pz og Føden efter Aarets Tid, ja mere om Høsten.

De fleste Steder tøjres Kreaturerne i Haar, Reeb eller Bastøjer, som Bonden selv sammensnoer. De fleste Bønder ere udskiftede, men ikke just mange udflyttede, da Gaardene i Byerne ere smukke og velbyggede, I Steenstrup ere de baade udskiftede og udflyttede, de nye dejlige Gaarde. Hist og her ere mange levende Gierder, smukke Grøvter, ogsaa nogle Riis og Steengierder. Degnen i Gamborg har vist magen Agerdyrkningsflid i flere Henseender og gjort mange forsøg. I Barløse ere smukke Indhegninger og Selvvæxt, men Geniflaf pinosa vil ej lukkes.

Genista spinosa

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Præsten i Gamborg har fortræffelige levende Gierder, og har optaget endeel nyt Land til Dyrkning. Præstens Mark i Svinninge er indhegnet med 1800 Favne Steengierder, der er 11 Lodder og 12 Tdr. Land i hver, desuden 2 Skove, forstmæssig behandlede. Fraugde Præstegaards Mark, udskiftet 1795 har kun 50 Tdr. Land, men saare vel dyrket og indhegnet, det samme gielder og om Degnens Mark der, og Degnens i Søllinge. Bønderne have nogle Steder god Tørv, og eller faae megen Udvisning af Bøg, især fra Herskabet, hvorfra man seer saa mange nette og pyntede Træskoe og andet Tøj af Bøgetræ.

I disse Egne veed man ikke meget af Sviir, Slagsmaal, hestebytte og Kortspil, enkelte Tilfælde undtaget, men Bonden er stræbsom, rolig og flittig, maaskee paa sine Steder har de et Anstrøg af den betaviske Phlegma. I Barløse kirkebog saae jeg paa et halvt Aar 6 uægte Drenge at være døbt, derimod Fraugde og Gamborg ingen uægte Børn i nogle Aar. Processer iblant Bønderne ere heel sieldne, meget sparsomme ere nogle, andre derimod ødsle med Stads, Vogne, Hestetøj og Husgeraad. Nogle hørde jeg hos Deres Præst at tale i højtravende og den kloge Tone, ligesom de vidste Rede til hvad der bragdes paa Bane, Gud veed om de og vare saa velside, som de snakkede.

Bønderne i Almindelighed og Tienestefolk i Særdeleshed vil leve godt. Gammelt Øl og Brændeviin drikke hyppig om Sommeren, og dog seer man ingen fulde. Kaffe og Thee har indsneget sig hos mange, især til Brylluper, hvor de gjøre alting prægtigere. Røgtobak er meget herskende, og det for en stor Deel i Ruller, som de selv skiære: Snustobak er sieldnere og Skraaer kun ved Søkanten, men prægtige Tobakspiber maa Drengene endog have, naar de neppe have Duun paa Hagen.

Huusbye Kirke ligger ved Stranden, er meget smuk i mange Henseender med Taarn og Spiir, og kan sees langt borte, indvendig har den mange sjeldne Prydelser af Kostbarhed, hvoriblandt sølv Lysestager og et Orgel, der skal være bygget med megen Konst. Virkelig har den et skønt Syn og er iblant de meget kiønne Landsbykirker.

Husby Kirke

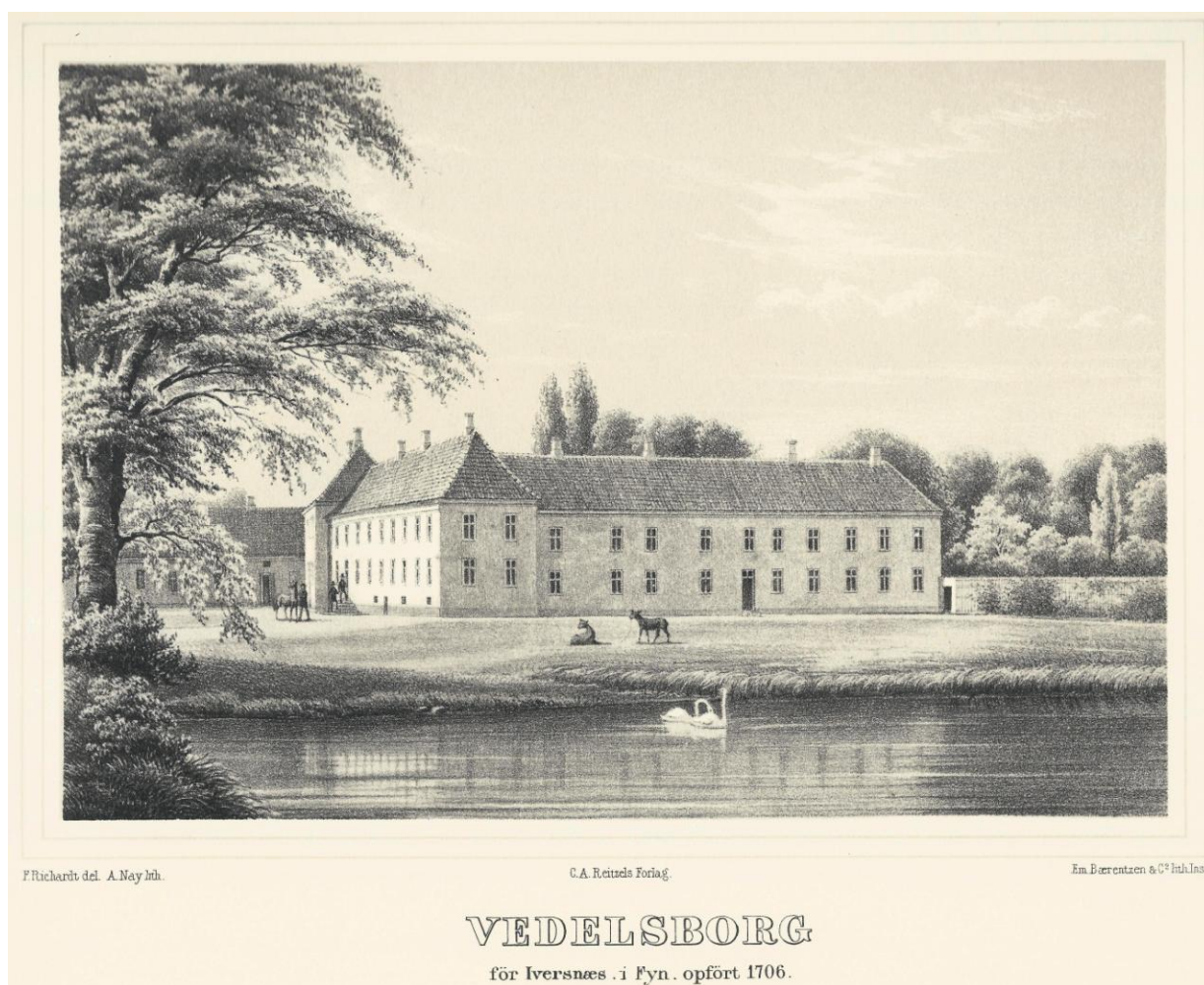
Wedellsborg, et greveligt Slot paa en Udpynt af Landet, omringet med større og mindre Skove, af anseelig antik Bygning. Egnen og Udsigten er skøn, Markerne frugtbare, og Bønderne i god Stand, jeg var ikke inde paa Gaarden selv, da Solen begyndte at dale, og jeg ilede for at komme inden aften til min Bestemmelse.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Tanderup Præstegaard har skikkelig god Bygning og vel vedligeholdt, men er dog gammel. Avlingen er bortforpagtet, som skik er hos endeel fyenske Præster. Jeg besøgte Præsten en værdig Mand, alvorlig og atter munter, dybsindig, lærd, omgiængelig, men mægtig til at skiule til rette Tid al den Ild og Virksomhed, som kan boe i en mandig Siel.

Bierte Præstegaard kiendte jeg neppe igien, saa smukt er den forbedret og oppyntet baade ud og indvendig. Markerne ere vel dyrkede, saavidt Sandjorden tillader. Skønne Heste vare der i Gaarden, men de have ventelig og gode Dage, og skulle de have spadseret som mine, et Par hundrede Mile, ville man have seet hvad de duede til. Her er en kiøn Have, hvorpaa der er anvendt megen Flid baade i det Nyttige og Nødvendig, og hvori er en Forhøjning, hvorfra en viid Synskreds til Kirker, Herregaarde, Beltet ja til Jylland. Kirken her er liden og lav, Taarnet for sig selv afsides, hvorom der fortælles nogle Legender, som ej fortiene at nedskrives. Præsten der er min Ven fra Ungdoms glade Dage, han behøver ikke min Lovtale, men det tør jeg sige, at han er en virksom Mand i mange Henseender. Han besidder meer Lærdom end man troer, thi fordoblet Flid og virksom Attraae foreenet med Anlæg, have en skabende Kraft til at danne Mennesket.

Sierup, en stor Bondeby med brede Gader, gode Huse, mange Piil, skønne Haver og frugtbare Agre, saavidt Sandjorden tillader, den kaldes efter Bøndernes Dialekt: Jerpe. Her er et Tinghus og nogle andre pyntede Boliger, deriblant en, hvor Distriktets Skarpretter forudm boede. Man passerer imellem **Herregaarden** **Billeskov** og Landsbyen **Stupperup**, hvor der ere anseelige Gaarde, Plantninger, bedre Jorder, Skov, Steen,

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Torv, Hør og Hamp. og hvor alting røber Velstand. Jeg lagde Mærke til de besynderlige Lænestole, som Tækkemanden hængde i paa Huustagene for at binde Langhalmen til Lægterne: saavel som og de lange Kieppe med smaa Jernled ved Enderne, hvorudi Faarene stode fasttøjrede paa Agrene.

Barløse Præstegaard er en vidtløftig Bygning med Baggaard og mange Udhuse, thi her er ogsaa Forpagter, dog er Præsten allerede kied af denne Indskrækning, og vil selv tage fat paa sin anseelige Avlsbrug. Haven er ikke det den kunde være efter sin Jordart og Beliggenhed, den har nogle magelige Græsbænke, som Lænestole, under Skyggefulde Træer. Kirken er stor og høj, har intet Udmærkende, kun derfra er sielden Udsigt, thi man øjner mangfoldige Kirker og Steder i Omegnen, ja i Holsteen og Jylland.

Præsten i Barløse - nej, jeg vil ikke sige noget om ham: - men dersom det ikke var en sand Lykke at besidde Lærdom og Alles Højagtelse, saa fortiente han større Lykke end at være her Landsbye Prædikant. En duelig og frem Kunesmed er her i Nærheden, han reddede min ene Hest, som formedelst Fraadserie i grønt Kløver, næsten var bestemt til Føde for Hundene, da man ikke kunde faae ham af Stedet, som yderlig forsangen, han aabnede 4 Aarer, gav ham en Drik, og Dagen efter spændtes han atter for Vognen.

Bøndergaardene her og i Egnen ere vel smukke, med malede Stolper, Døre og Gavle, Haverne ere godt dyrkede, Vejene indgrøvtede og beplantet med Piil. Agre og Enge frugtbare, skiønne og trivelige Kreature, og Velstand hos de fleste Bønder, som i Almindelighed ere godt og net klædte, tele vel for sig, og vise en Levemaade, der allene maa have sin Grund i Opdragelsen, Sproget er ej heller saa malabarisk som ved Beltet, hvor adskillige Ord slet ikke forstaaes af en Siællænder, der har rejst i andre danske Egne.

Deres Dyrknings Maade er noget besynderlig, de saae nemlig Byg i hvilet Jord uden al Giødning blot ved tvende Pløjninger, de bruge heel sielden Brak, men Leerjord er ej heller just herskende, derimod den lettere og muldede. Deres Tækning derimod billiger jeg, at de binde Halmen fast med Sime, som ligger lagt fastere end vore Anstalter med Kieppe, Vidier og beget Garn, som forraadner snarere og give Lejlighed for Fugtighed at neddrive, men deres Tækkestellads kunde indrettes paa en simplere Maade som Jyderne bed Vesterhavet, hvorom neden for, naar jeg skrive om de Egne.

Fridrikslund, en smuk Herregaard bygt med Smag, 3 stokværk, blaat Tag og paa Hovedlængden 6 Storstene, ved Siden 2 smaa lavere Fløje, den har en stor velbygget Ladegaard, hvor i jeg saae meget og stort Qvæg, mange Brændestabler og Halmheste, Haven er anlagt med særdeles Behagelighed, og indeholder alt det som er nyttigt og unødvendigt for et Herskab, især udmærker den sig med en deel Canaler, Volde, Lysthuse, Forhøjninger og Buegange. Paa begge Sider af Gaarden ere store og mindre Skove, Elle, Hasel, Piil og andre Plantninger i stor Mangfoldighed, man kiører igennem et Porthus med et lider Spiir paa, op ad en bugtet Alle, og øjner paa Siderne Trægrupper af forskellig Art, og mindre Buske ligesom med Villie kastet imellem, og undertiden et højt Egetræ der knejser over alle de andre. Derimellem Enge, Græsgange, skiønne Korn, marker og tøjrede Kreaturer, et Syn, der fortiender en heldig Pensel. Mangfoldige Kalkuner gik paa en Slette og bevogtedes af en drag med sin Fløjte. Vejen som ikke er god og stenet glemmer man at

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

ændse, da Syntet faa megen Beskæftigelse.

Norup, en meget lang Landsbye, som ville være kiedsommelig, dersom man ikke saa saa mange kiønne Gaarde, Vænger, Haver, Piil, Enge og Skove. Markens afgrøde var ikke med den bedste, ej heller Kreaturerne saa trivelige og gode som paa andre Steder. Jeg mødte et stort Jagt-Selskab, hvoriblant vare nogle Fornemme, det er dog en underlig fornøjelse at dræbe Tiden ved at skyde Dyr ihjel, en anden Sag er det naar en Skytte fælder et Dyr eller en Fugl, bestemt til Bordet, men dog jeg bør ej tale om de Ting jeg ikke forstaaer, lad Skribenten Leopold blive læst, han skildre Jagtfornøjelser med stærke Farver, og fortæller iblant andet at en vis Herre havde med gen Haand nedlagt 13000 Agerhøns, 1800 Fasaner, 6000 Harer, Ræve o. s. v. Herved erindre jeg en Gravskrift over en fordums vældig Jæger.

Diese Erde decket die Geheine des Hernn N. N. Er hat Paris
London und Venedig angegasset, Funfszig Jahre lebte er
auf seine Rittersiz gefurshtet vom Vauren und Hafen, geliebt
von Pferden und Jagdbunden, bemundert von sein Papagej und
Jäger, Er kante die Velt als ein Ausenhalt von schwarz
und rothes Wild. Er starb und binterlics steinen Erben, sein
Udliches Wapen und Schulden, seiner klugere Gemahlin die
Erldsung von aller irdischer Ubel.
Neuefte Mannrigfaltigkeiten.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Tømmerup, hvis smukke Præstegaard paa en Banke udmærker sig iblandt de andre skønne Bøndergaarde, der alle forskiønnes ved de nydelige Haver, Vænger, Indhegning, brede Gader og Renlighed alle Vegne,. Kornmarkerne lovede god Afgrøde saavel som ogsaa de Løkker hvori Kløveret viste en frodig Vext. Synskredsen her er stor og afvejlende behagelig. Kirken er net og særdeles vel vedligeholdet. Jeg gav mig i tale med en Bonde, som lod til at være meget overtroisk, især da det tordnede og lignede, men beklageligt er det, at Almuen ofte betragter Naturens herligste Optrin med Rædsel og Angst, den seer Gienfærd, Mirakler og Guds Vredes Riis, der hvor den fredelige Natur blot fremvirker sit velgjørende Arbejde, og saadant et fordomsfuldt Menneske modtager ikke de klareste Beviser, han tør ikke bove at tænke, han vil blot troe, thi den der har mindst Kundskab har oftest den største Troe.

Brylle Bye er ligeledes smuk, men den har nogen Hede og Lyng imod Sønder, ligesom gode lerede Jorder i Nærheden. Humle, Hamp og Hør dyrkes overflødig. Man seer skønne Diger, Steengierder, Piil, Banker, Bække og Enge. Husenes Vægge ere beklædte med fine Rør, især paa de nye udflyttede Gaarde, som mere ere udsatte for Veirligets Afvejlinger, Kirken er liden men pyntelig, Vejene er gode og vel vedligeholdte.

Wærninge, en stor smuk Landsbye, hvor der er Skov, Buskase, Enge, gode Kornmarker, Hvede, Kløver, Humle, Hør, Bier og Velstand hos de fleste. Kirken er stor og tækket med Blye. Kroen har bekvemme Indretninger, hvad man nyder der, er reenligt og billigt, men i Gaarden ligger, som ligeledes er brugeligt paa mange andre syenske Steder, hele Dynger gammelt Halm for at trines sammen og gøres til Giødning. Situationen her og i Omegnen paa en Miils Vej er kiøn og afvejlende med Banker, Dale, Bække, Skove og Kornmarker, Sproget er atter vanskeligt at forstaae for en Fremmed, saasom bremme = snakke, Maae = Eng, Wie = Bøder, bøjtet = kullet, norre = nogle, noet = siælen, vou = byg, Pej = Pige o. s. v.

Dalumgaard, en gammel massiv Bygning med store Lader og Koestalde, er beliggende tæt ved Aaen, har skønne Marker og især Kløver, som kan sluttes deraf at Jøden Abel Kaak fra Fredericia gav 100 Rd. til Leje og 130 Køer i 15 dage midt i Juli Maaned for at gjøre Ost af Melken, som han sælger for 20 Pz Pundet og finder derved en Fordel, da dog Herksbaet beholder selv Vallen. Ved Gaarden er ellers intet Seeværdigt uden store Halmheste og høje Steengierder.

Dalum Præstegaard ganske tæt ved ovenmeldte Herregaard, er nu meget godt bygget for saavidt Udhusene betrefte, og til næste Aar skal et nyt prægtigt Vaaningshuus opføres, hvortil jeg saa Tegning og en stor mængde Materialer. Beliggenheden er særdeles kiøn ved den store Aae, og haven nydelig, deri ere

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Keglebaner af dobbelt Indretning endog for Damer. Man gaaer op ad Trapper langs hen paa Brinken, da Aaen med sine Enge og Rørbuske sees forneden, og det meste af Odense øjnes i en Frastand af en halv Fierdingvej. Denne stejle Brink er tyk bevoxet med Ege, Bøg, Ask og desuden beplantet med adskillige Buskværk, hvorigiennem ere huggede slangeformige Fodstier paa en Længde af nogle Tusinde Alen, som er saare behageligt for den Vandrende, og daglig har Præsten desaarsag venskabelig Besøg af Nabofolkene. Oven for disse Brinker ere Gaardens forteæffelige Kornmarker og Græsgange, hvor der stode tøjrede, store Heste, Køer og især en skøn guul Hingst.

Kirken er stor og høj, nu udpyntes den, hvortil den meget trængde, thi tilforn da jeg saa den, var den baade ud og indvendig i brøstfældig Stand. Ved Koret uden for har Præsten indrettet et Begravelsessted med smukt Stakitværk, og der nydelig nedsat sin Kones Liig. Jeg betragtede Gravmindet med Vøremodighed, thi hun var en værdig Kone, og da tenkte jeg paa Emilias Kilde.

(Emilia, her vandrede Du engang, ak, nu ei mere;
Helligt er det Sted, Du undede, Ic. Ic. Dette er vidtløftigt
besiunget af vor heldige Digter Pram, i et lidet Skrivt, Kbh.
1782, i 180 læseværdige Vers.)

Bag ved Kirken har Præsten en stor Humlehave, og Aaen slynger sig ind til hans Qvægstald, siden ned til den store Dalum Mølle, som har 5 Vandhjul. og prægtige Bygninger, derfra er en romantisk Spadseretur igiennem Buske, Dale, Banker, Gyder og den skønne Bye Sunderup, hvor Odense Indvaanere have endeel skønne Lyststeder, og hvor man idelig træffe saa mange Forgiængere baade af den lavere og højere Klasse, thi den brede Aae bølger sig saa sagte forbi, kruset af lette Aftenvinde. Skarer af Fiske spille i Vandet, Fuglene quidre i Buskene, Køerne brøle Malkepigerne imøde, og Naturen viser sin Pragt her, fornemmelig i Aftenstunden.

Odense, den største Stad i de danske Stater, næst Kiøbenhavn, hat 5 Kirker, 40 Gader, 6 Porte, 3 Torve, og over Tusinde Huse, men har været meget større tilforn, og er den ældste Stad i Riget, da Othin skal have stiftet den.

Ca. 1800 Odense Flakhavn Det gamle Rådhus

Raadstuen er en meget anseelig Bygning, og nu i de sildigere Tider meget oppyntet. Hospitalet er stort og indeholder et par Hundrede Lemmer omtrent, da den har 450 Tdr. Hartkorn og har 30000 Rdlr. paa Rente.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til København

Gymnasium, Jomfruklosteret og Skolen ere store og smukke Bygninger, saavel som også Landssingel, det kongelige Slot og Bispegaarden ere store og indrettede med betydelig Bekostninger, desuden har Staden mange skønne Huse af 2 - 3 Stokværk. Hovedgaden er bred og vel brolagt, men ingen af de mindre Stræder ere saa usle og smale som Hamburgs Tvitten.

Odense Adelige Jomfru Kloster 1840

Odense Slot ca. 1800

Her er et stort Manufaktur og Tugthuus, et Sukkerrafinaderi, Sæbesyderie, Reberbane og mange Fabriker samt Profesionister, blot af Skomagermestrene ere her 76, af Handskemager 41. Borgenes Antal 563, Folkemængden over 7000.

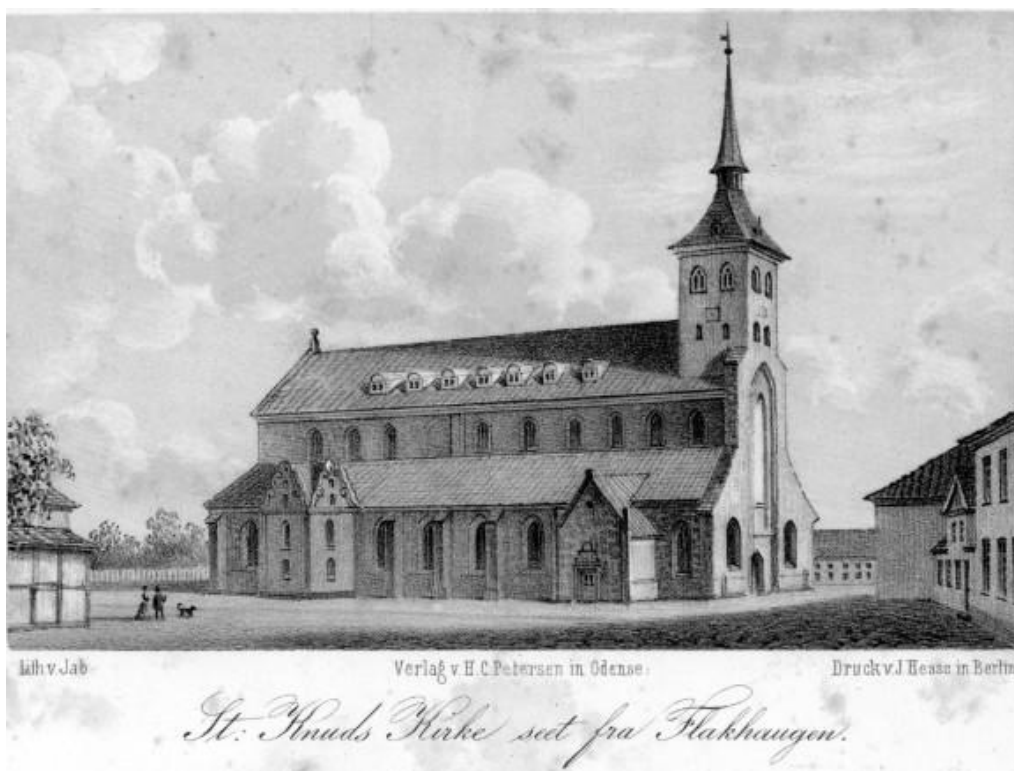
Consumtionen var i Aaret 1798 33469 Rdlr. 63pz. Men staden tiltager aarlig i Folkemængde, da flere Pladser bebygges og Forstæderne uden Portene udvides og forskønnes med flere Bygninger.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Domkirken, ja den maa sees, thi den taber ved den fuldstændigste Beskrivelse. Kiøbenhavn har ikke en skønnere Kirke, i Henseende til sin majestætiske Simplisitet, og naar man seer den indvendig, overraskes man af dens Højde, megen Lysning, Symmetrie i det Hele, og nu den prægtige Malning, hvidgraae overalt med forgyldte Lister, thi Pilschow skænkede 18000 Rdlr. til Kirkens Maling og dens nye smagfulde Spiir. Indvendig er der 2 Etager af lukkede Stole paa begge Sider. Prædikestolen i Midten, Orglet og Daaben nederst og Alteret i det høje Kor, som altsammen nu ved den skønne Malning giver sielden Højtidelighed. Men man troer ikke Muligheden af det meget skønne Seeværdige, uden selv at beskue det.

Graabrødre kirke har et højt Spiir paa Taarnet, og Altertavlen femvises for sit konstige Bildhugger og forgyldte Arbejde, sandt er det, den er prægtig, da Konstneren har vidst at udtrykke Affekterne selv i det udskaarne Træ, men Forgyldningen skal være af megen Værdie. De andre Kirker: Frue, St Hans og Hospitalet, ere hver især kiønne, men have mange der overgaae dem, endog paa Landsbyerne. Rideskolen bag Fruekirke er værd af see, og benyttes af det Regiment Ryttere, som her garnisonere. Komediehuset, en nye, stor grundmuret Bygning, rigtig nok mindre end det Kiøbenhavnske, men smukt og sirligt i Indretningen, Malerierne og Logerne, som ere beklædte med rødt Plyds og kantede igien med Guldtakker. Det Indvendige er ligesaa pyntelig i alle Dele som det Udvendige, giver Staden en Slags Prydelse, men da det nu var om Sommeren, saa spilledes her ikke.

Domkirken ca. 1800.

Hospitalet er, saa at sige, igienfødt, det gamle istandsat, nyt tilbygget, og Indretningerne satte paa en bekvemmere Fod, alt ved Stiftamtmandens skabende Haand. Orden, Renlighed og frisk Luft er der sørget for alle vegne. Springvand er der ledet op i begge Stokværk, ja selv i den nu nydelig pyntede Kirke, hvor de svage Lemmer kan gaae ind fra deres Værelse lige til Pulpituret, desforuden en heel Bygning til Syge, omtrent som Frederiks Hospital i Kiøbenhavn, deri ere Værelser for Rekonvalescenterne, Gjordemødre, og

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

mange skønne Indretninger i forskellige Stuer, hvori ere store Fajance Kakkellovne. Ved Sideu er atter Daarekisten, beqvem og godt indrettet - ach jeg faae der en af mine Skolevenner

Gråbrødre Hospital ca. 1860

Militærskolen besaae jeg, hvor ogsaa andre Børn af Byen undervises af 3 Lærere. Jeg maatte beundre Disciplernes Fremgang og Kundskab, saavel som Indretningen i det Hele. Den latinske Skole har og vundet meget i Indretning og Pynt, siden min Skolegang der, men Gymnasium! desværre, det opfylder ikke sin Bestemmelse, og har nu ingen Professorer eller Elever.

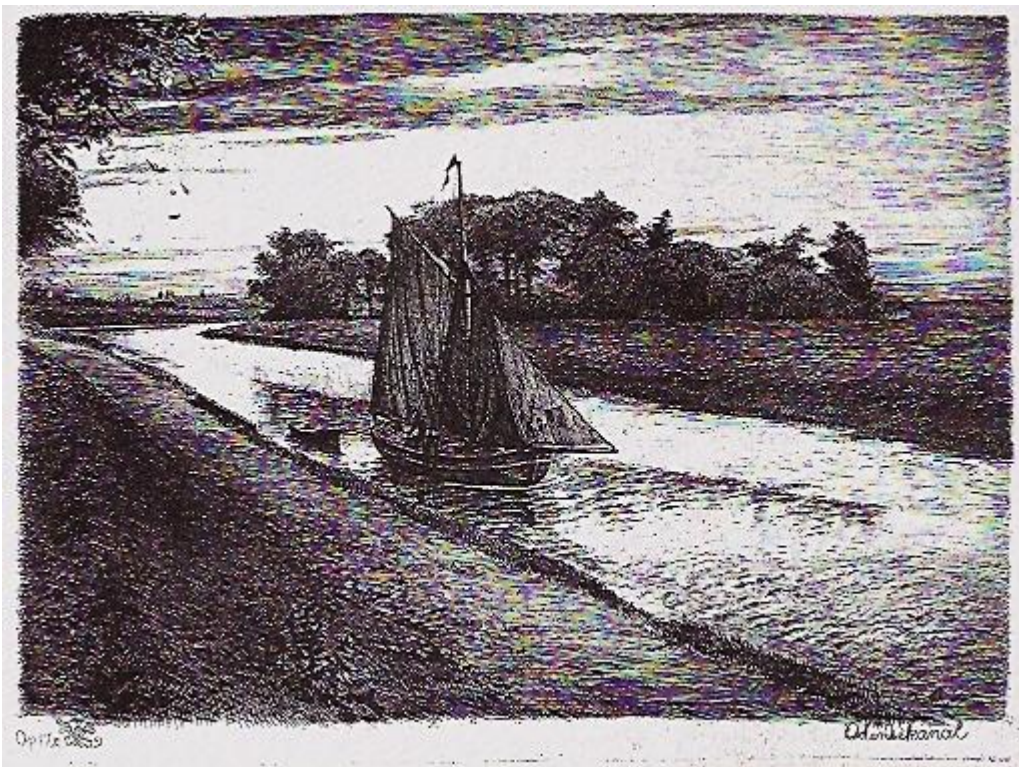
Kanalen til Odense er en betydelig Fordel for Stadens Handel, Fabriker og Tilførsel. Pastor von Haven begyndte forgjæves at arbejde paa en Kanal for et par Snese Aar siden, som den Gang satte saa mange Penne og Munde i Bevægelse til Roes og til Dadel, men det gik forgjæves, formedelst Planens Anlæg, at Vandet skulde ledes til Pientemølle. Buchwald der frembragte Lys af Mørket, Orden af Forvirring, begyndte siden Planen til den nuværende Canal, der gaaer fra Sommerhaven forbi Stige mod Søndén ind i Seden Aae, derfra bøjer mod Vesten forbi Skibshusene og Ladegaards Skov, omkring Marienlunds Mark, gaaer ind i Nesbyhoved Sø forbi Iversens og Benzons smukke Haver til Stadens yderste Huse. Man troer Canalen vil koste 70000 Rdlr. eller maaskee meer formedelst dens besynderlige Opmudring, den er allerede $\frac{1}{2}$ Miil lang, 10 Fod dyb og 12 Alen bred. Et skib paa 1000 Tønder kan besejle det som er allerede færdigt. Jeg har beset den 2 Gange. Indretningen er lige som den Hollandske Canal, men smalere. Nogle hundrede Mennesker vare beskæftigede med Gravning og Mudderpramme, der optager Leer, Sand og Mo Jord, som henhføres til Siden for deraf at danne en Vold til Beskyttelse for Stige Fiord. Det allerede færdige var skønt og godt, og Directøren for Anlægget Major V. Vegner havde den Godhed at vise mig Indretningen i det Hele. Ved Gravningen i Canalen ere fundne Hesteskoe, Sporer, Sabler o. s. v af en besynderlig Dannelsé, saavel som Skeletter af Mennesker, som lader formode, at der i gamle Dage hat været Mose eller en Indviig af Fiorden.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Odense Kanal

Skibshusene ere egentlige Pakboder for Odense Kiøbmænd, men nu formedelst Kanalarbejdet ere ogsaa adskillige Huse, der afgive sig med Beværtning og Ølskienskning, og nogle Bygninger ere store og smukke, derfra er Overfarten til Stige, en Bondebye, men beboes for det meste af Skippere og Baadsmænd, Husene staa meget tæt tilholde ved Strandbredden og ere beklædte med tiærede Bræder. Man lever der meget godt hos de Giestfrie Søefolk, naar man ofte maa ligge der hele Dage for Modvind, som jeg har prøvet flere Gange, undertiden i Selskab med et par Snese Passagerer. Her holdes et Slags Fastelavns Fornøjelse paa

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Isen med Baade i dertil huggede Aabninger, hvorover man baade maa lee og græde især naar Isen brister med Tilskuerne, som i Tusinde Tal forsamles fra Odense og Omegnene for at see paa disse Søehelte, der med lange Stænger staaende oprejste i baadene, fegte med hinanden og den der falder i Vandet har Tabt den udsatte Præmie.

Her tæt ved **Stige** ligger **Lumbye**, hvor bemeldte Pilskov i Odense har stiftet et nyt Hospital, giver dertil et grundmuret Huus og Renterne aarlig af 7000 Rdlr. Foruden de andre betydlige Stiftelser i Odense: Til Fattige, til Vandrender, Brolægning, St. Knuds Kirke o. s. v., alt af de Penge, som ankom ved Marielunds Bortsælgelse, og andre betydelige Ting i hans Boe, blot denne Herregaard havde 65 Tdr. Hartkorn, 430 Tdr. Agerland, 209 Tdr. Engbund, 127 Tdr. Land Skov m. v.

Bispens Lund ved Næsbyehoved Søe, omtrent 1, 3/4 Miil fra Odense, fortienet at ses formedelst sit skønne Anlæg og Behagelighed. Her er en Kilde ligesom ved Jægersborg Dyrehave, hvor mange Mennesker i Midsommertids Tid tage ud for at see og sees, hvor man beværtes med Mad, Drikke, Dands og andre Moerskaber, hvor man finder hele Flokke af fornemme og ringe Odense Indbyggere, kun maatte man ønske, at den ædle Ejer af alt dette Skønne ville vedblive at tillade Indgangen dertil, men dersom hans Anlæg skulle beskadiges forsætlig af kaade Mennesker, saa maaskee han lader lukke, og deri kan ingen fortænke ham.

Bispens Lund og Caroline kilden Næsby

Tollelunds Skov, Nonnebierget og flere andre Steder ere behagelige Promenader, hvorom man kunde skrive hele sider.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Odense set fra syd med Nonnebakken til Højre

Odense har ellers meget vel dyrkede Jorde og Græsmarker til omtrent 400 Køer, hvis store Yvere vidne om Græssets Godhed. Skov er der intet af til Salg eller Borgernes Fornødenhed, men Tørvemoser ere meget anseelige, saa at der aarlig kan bortauktioneres 3000 Læs Tørv til Indtægt for Byens Kæmnerkasse, og hvor Borgerne kan faae det Fornødne tilkøbs. Kløver faaes nu mere end forhen, især naar de mindre sandede Marker ere indtagne til Dyrkelse. Fiskerie drives kun i det Smaa, men især ere Eybyes Giedder bekjendte for deres behagelige Smag. Uden for Byen ligger en almindelig vel indhegnet Kirkegaard, ligesom ved Residencestaden, dog uden Epitasia. Forstæderne bebygges hvert Aar mere, og Staden forskjønnnes mangfoldig, thi jeg har kiendt den nu over i 30 Aar.

Fra Dalum til Fraugde er kun en Miil men 25 led, som man idelig maa lukke op, saa jeg til sidst lod Kusken gaae. Man kommer igiennem **Jallese**, hvor den residerende Kapellan har en lille men kiøn Præstegaard, herfra seer man Odense i fin Pragt med den store Aae der slynger sig omkring Byen til den anseelige **Eyby Mølle** og siden ud i Stranden ved **Seeden**. Aaen og Byens mindre Bække skiuler sig undertiden for Øjet ved Buskværk og Træer. Det store Domspiir knejser som en Dronning over de andre mindre Spire, Kirker og publike Bygninger, Omegenens Landhuse, Herresgaarde, Skove, den nye prægtige Landevej og skønne Marker give Staden en højtidelig Anseelse, den har netop det Omfang som Synet ønsker, stor nok for at opvække Ideen om sin Vigtighed, lille nok for ikke at borttage for meget fra Egnen hvori den ligger.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Ejby Mølle 1905

Bellinge Broe over den store Aae, man passerer sandige stenene Veje, forbi endeel Kilder, Enge, Banker, Skovløse Egne, Huulheder, Tørvemoser, igiennem adskillige Byer, som just ikke ere slette i Bygning, men veldyrkede Haver og Løkker, nogle Steder seer man Steengierder andre Grøvter uden Plantning, men net opsatte.

Landsbyerne **Fangel, Allested Weile og Søeby** have godt Korn, skønne Haver, brede Gader, velbyggede Gaarde og for det meste vel anlagte Veje, mange Piil, smukke Grøvter, Diger, og i det Hele er der meget Spor til Vinskelighed og Velstand, hist og her fandtes Humle og Hør i temmelig Overflødhed, men deres Gyder ere lange og næsten kiedsomme formelst de mange Ombøjninger.

Espe Bye maa have megen Skov, thi Stolperne og Løsholter i Gaardene stode meget nær sammen, og Bygningerne vare smukke. I Nærheden ligger Lye Vandmølle, et meget anseeligt stort Værk, jeg spurgte om Ejeren, man sagde: Degnen i Espe, det er noget andet end de fleste af vore siællanske Degne. Boltinge Mølle ligger i en dyb Dal særdeles skøn, omgivet med Buskaser. Broby Verk, er også en betydelig Mølle,

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

hvor forhen ? været Fabriks Anlæg, den ligger særdeles behagelig og har vidtløftige Bygninger. Sandholt Herregaard med dejlige Kornmarker, Enge, Skov, Underskov og stort Qvæg.

Tørringe, en Bondebye med smale Gader og høje Gierder om Haverne, en Huusmand sagde mig, at hans aarlig Afgift til Herskabet var 5 Rdlr. for Huus og Jord, men han havde og meer end fire Tønder Land som Tillæg, alsaas var Afgiften kun ubetydelig. Her i Omegnen ere endeel nye Veje anlagte, og der er sørget for gravede Vandsteder til Gavn for Rejsende, hvori man kan køre ned og op for at lade Hestene drikke. Gaarde og Huse ere skikkelig byggede, men som oftest ikke kalkede, kun hvidtede med et Slags skært Leer, der imodstaar Regnslud. Alle Fruentimmre bære pyntede malede Soelhatte, hvori Luxus endog viser sit Herredømme, men Klæderne ere ellers ikke saa pene som paa andre fyenske Egne.

Arreskov, en anseelig Herregaard ved en behagelig Søe, den har Skov, frugtbare Marker, Enge, Bække, Bierge,

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

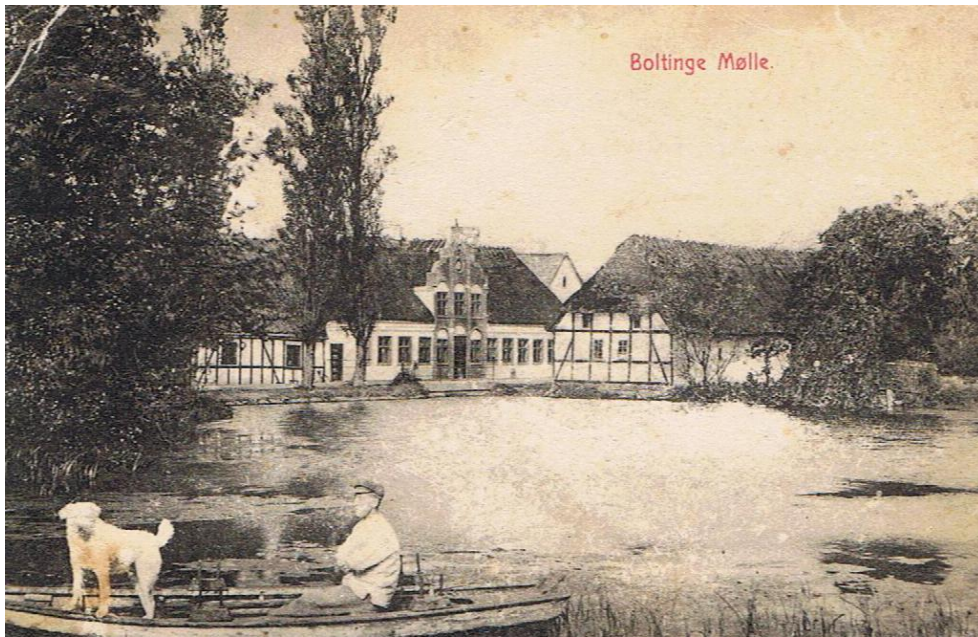

dobbelte Steengierder, mange Plantninger og skønne Køer, det fryder Øjet, at se saa mange Skiønt samlet i en liden Cirkel, kun de mange Steen paa Agrene og i Buskene kunde afbenyttes bedre, og Vejene behøvede nogen Planering, thi det ryster Indvoldene bestandig at kiøre på løse Kampestene. Iblant endeel andre Byer, hvis Navne jeg ikke optegnede, fordi jeg kun fandt hvad jeg havde fundet flere Steder, erindrer jeg **Sillerslev**, som ligger paa en Banke hvorfra haves en meget viid Udsigt over Landet. Her begynder den store Aae som gaaer igiennem mange Egne til Odense, og driver endeel af de Møller jeg forhen benævned. Her er en god nye Vej med Piil paa begge sider, og mange smaa nye Huse af Fyrretømmer, dog kun af maadelig Udseende.

Boltinggaard, et Herresæde af store grundmurede Bygninger omgivet med Grave. Her er en vidtløftig Have, med mange Seeværdigheder, en ypperlig Skov, Fiskerie og Jagt, samt skikkelig gode Jorder. Egnen forekommer dag ikke mig at være kiøn, andre sige det Modsatte, derimod Gaardens lille Mølle som jeg før nævnede, havde for mig en romantisk Beliggenhed, men Smagen er forskiellig. Herfra rejste jeg til Ringe, Søllinge og andre Steder som jeg i dette Skrivt første Hefter har meldt noget om, og havde megen Morskab af en klog Dreng fra Trolleborg, der kom til mig paa Vejen, han var næsten for lærd til at være Bonde, som hans Bestemmelse egentlig var.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

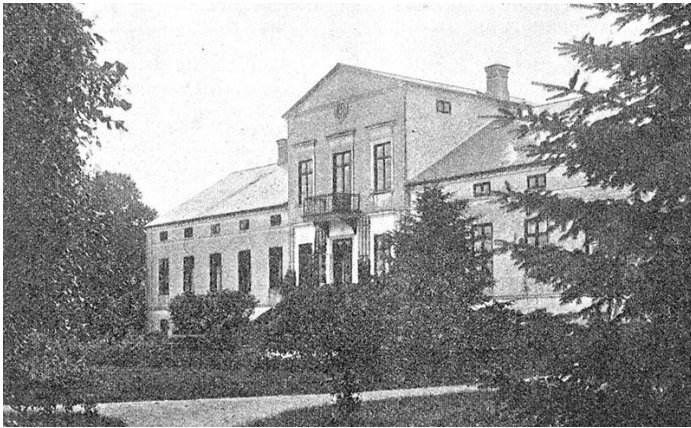
4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Langeskov Kroe er anseelig og meget godt indrettet, ligger paa den store Landevej fra Nyborg. Her bøjer man om paa højre Haand, for at rejse ind i Bierge Herred, jeg passerede igiennem nogle og forbi andre Landsbyer til **Selleberg**, en Herregaard, simpel i Bygning, men i en smuk Skovegn. Kornet og Qvæget var ikke slet, men ej heller saa godt som paa andre Egne.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Selleberg

Uldriksholm, en Herregaard ved en Bugt af Fiorden, omringet af højere og lavere Skove. Nede ved Stranden ere nydelige Plantninger af Naturen, forskiønnet og opelsket ved Konsten, hvor man har dejlige Promenader og atter Læe under Buegangene. Gaardens Bygninger ere store og sirlige med Spiir, og det hele indeslutter af Grave. Haven er der anvendt særdeles megen Flid paa. saa at den har meget Seeværdigt, især for Kiendere af Gartneriet. Ejeren er sa høflig at tillade enhver at besee hans mange skønne Anlæg her og ved Stranden, men der skal være skeet Misbrug af denne hans Godhed.

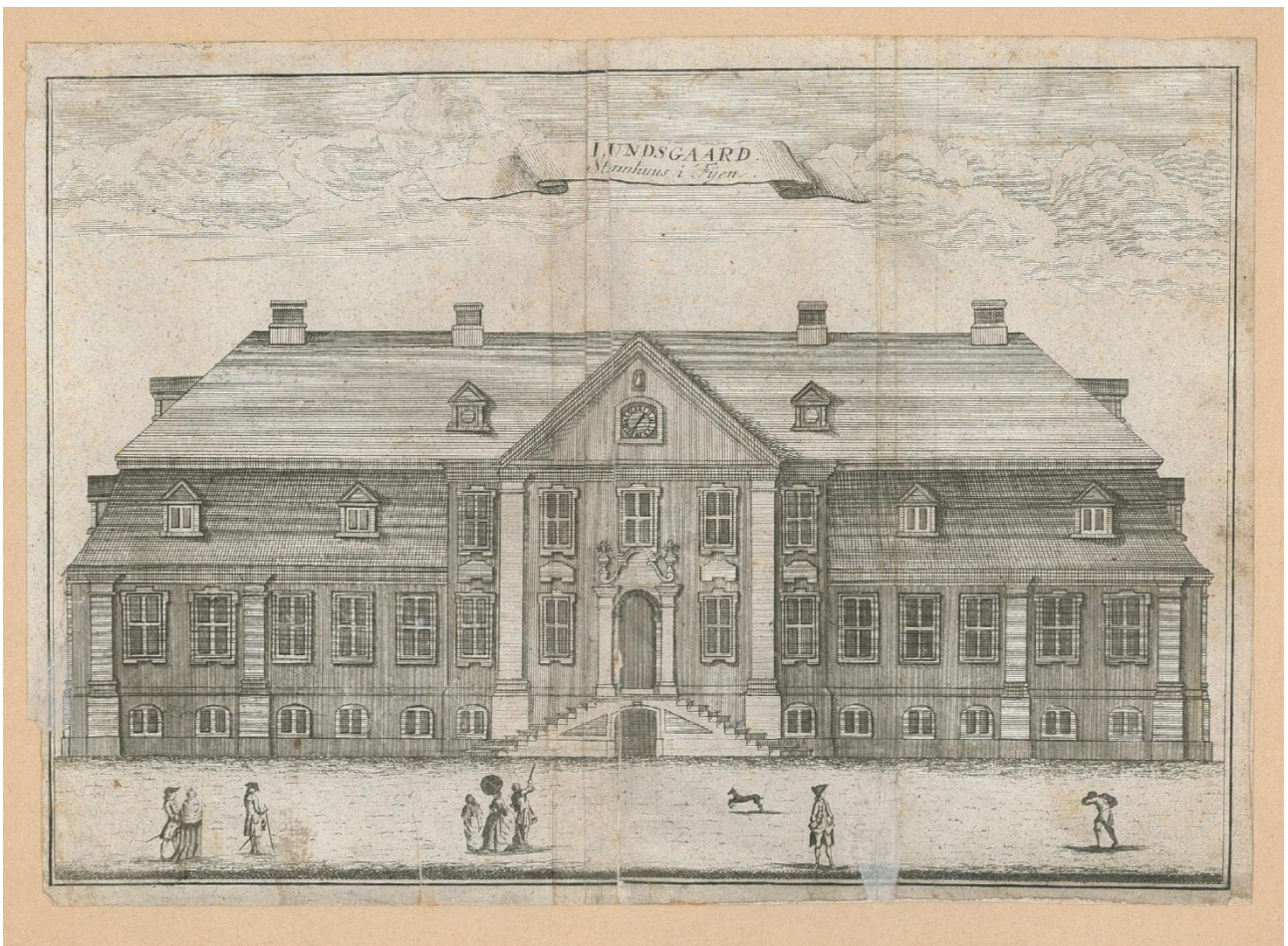
L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Lundøgaaards Herregaard kiøre man igiennem, og seer denne store sirlige Bygning, som vel er kun een Etage høj, men de høje Kieldere og Qvistværelser give det Hele en betydelig Rejsning. Taget er blaat og Murene perlefarvede. Øverst oppe er Sejerværk, som viser Timerne, endog i en lang Frastand.

Sejerværk (større urværk) 1771

Ladebygningerne ere særdeles ved indrettede. Her ere Fiskerie, Jagt, Dyrehave og 2 Frugthaver. Gaarden ligger tæt ved Stranden, nydelig omgivet med Skove, og kun en halv Fierding Vej fra Kierteminde, men denne saa korte vel er sandig og tung. Det er af de meget smukke Gaarde i Fyen, og Beliggenheden er saare

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

behagelig. Boesen har skrevet meget fuldstændigt i en egen Afhandling om denne Gaards Gods og Herligheder, som er værd af læse, og da jeg har selv seet stedet, saa billiger jeg saa meget meer hans fuldstændige Beskrivelse, trykt i Kiøbenhavn 1769. Her er nydelig anvendt mange nye Forbedringer i Landbruget. Moser er udgravede, Dæmninger opførte, skønne Veje anlagte og mange Plantninger staae i en ønskelig Væxt

Kerteminde, en Kiøbstad ved en bugt af Østersøen, en af de længste Træbroer som jeg har passeret, den skal være 220 Alen i Længde, og er bygget meget stærk. Skibsbroen var under Arbejde, men blive, efter Anseelse, fortræffelig da den bygges saa lagt ud i Dybden, at skikkelige store Skibe kan lægge tæt op til Bolværket, den forrige gamle Brygge stod længere inde. men dette nye Arbejde koster ogsaa mange penge. Hovedgaden er bred, lang og noget Krum, deri er nogle kiønne, skønt ingen prægtige Huse. Skribenterne vise, at der boe mange Professionister. Man sagde mig, at Borgernes Antal var 70 og henimod 200 Huse, hvoriblant nogle ere smaa og uanseelige.

Kirken er ikke just liden men uden Taarn, og Uhrskiven sidder saa lavt, at man kan række dertil med en Stok. Indvendig har den intet Udmærkende. Raadstuen er simpel af Bindingsværk, saavel som den danske Skole, men begge dog kiønne i deres Simplitet. Handelen er betydelig, formedelst den store Skibsfart, thi der udskibes mange af Landets Produkter, og indføres igien alle Bondens Fornødenheder af Kiøbmandsvare.

Kerteminde Havn

Bag om Byen er en smuk Spadseretur langs med Stranden, hvor Udsigten er særdeles skøn, men hvad Øjnene vinde, det taber igien Næsten ved Stank af Søetandet, og de mange Møddinger, hvor de løse svære Sviin opoder idelig de Dunster, som ellers for saavidt laae i Dvale. Paa den anden Side er skønne frugtbare Løkker, som for det mest, ere indhegnede med Tangdiger. Paa Gaden og ved Skibsbroen laae meget Ege og Fyrretømmer, endeel svære Møllestene og andet Kiøbmandsgods som kunde taale Luften.

Prægtige Fiskerie haves her, hvoriblandt de store Flyndere ere bekiente under Navn af Raadmænd, derfor veddede en jysk Borgemester med hans Kollega i Siælland, at han ville æde 2 Raadmænd i et Maaltid, men af de store Kierteminde Flyndere kunde han vist have nok i een allene. Indbyggerne ere jevne, gode og giestfrie, af et raskt og friskt Udeende, endskiønt Vandet der er just ej drikkeligt for en Fremmed.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Langs med Stranden paa venstre Haand kiørte jeg paa Klinten til **Ristinge**, en lille kiøn, men ikke prægtig Herregaard, hvis Marker og Besætning viste, at det maatte være en god Gaard. Her seer man ud over Stranden den lange brede Halvø **Hindsholm**, der ere særdeles frugtbar, og indbefatter 4 store Sogne, paa den anden Side har man en herlig Cirkel af Skove med Kornmarker imellem. Ved Stranden sees Rudera af en Skandse, og mange større og mindre Stene. Man sagde mig at i Strandkanten skulle gives et Slags skiønne Martørv.

Igiennem en Bondebye, hvor der vare mange Plantninger af Ask, Piil og Avnbøg, iblant Kreaturerne vare især nogle skiønne Faar og store Sviin. Væggene paa Husene vare beklædte med Langhalm og Haselkieppe, befæstede i Ruder for at holde det fast, som gav et artigt Udseende, thi Leret saa jeg nok ville ikke ellers sidde fast på Væggene. Gaardene saae for Resten ikke alt for pyntelige ud, thi Tagene burde have det Langhalm, som prydede Væggene.

Bovens (Bogense), en stor Bondeby med mange Plantninger af Vidier, og lange Piil paa begge Sider af Gyden. Her er et stort Gadekiær, kiønne Haver og Løkker med overflødigt Kort, mangfoldige Faar, Sviin og Giæs, men som dog er af det mindre Slags. Klædedragten er ikke saa pyntelig som paa andre Egne, hvilket ligeledes gjelder om Gaardenes Bygning.

Skalkendrup Bye kan man næsten sige det samme om, dog undtages Præstegaarden, som er sirlig, stor og teglhængt, med mindre smukke Haver og Løkker. Jorderne ere dog her meere leerede, hvorfor man også seer endeel Ærtesæd og prægtig Byg. Meget gammelt Halm er strøet langs i Gaardene, for at nedkiøres og bringes til Giødning, desuden sætter Bonden en deel Møddinger i Marken og tildækker dem med Jord, eller kiører Parkdynd og Rensning af Gadekiær strax ud paa Agrene for at spredes og udpløjes. Hist og her saa jeg Kløver, men det stod til Slæt og ikke til Tøjring, og altsaa havde skiøn Anseelse.

Hunslev Bye, Gaardene staae vidt fra hinanden, og havde intet Udmærkende. Haverne maadelige, Jordene skarpe, dog godt Qvæg men smaa Heste. En indelukket Kilde staaer midt paa Gaden. Rug og Boghvede ere bed betydeligste Sædarter.

Riskenberg, en Herregaard med en kiøn Lund der gaaer lige ud til Beltet. Bygningerne ere gode men ikke prægtige, Haven er anseelig. Hollænderiet er stort og godt, endskiøndt Græsgangene synes just ikke at være de bedste. Nu har man den smukke Landevej med Træer ved begge Sider, samt adskillige smaa Huse og en behagelig Udsigt til Beltet, og kiører saaledes igiennem de Hvælvede Fæstningsporte, hvor man skal fremvise Pas for Kommandanten i Nyborg. Naar Vind og andre Omstændigheder tillader det, stræber man at komme over Beltet til Corsøer. Men disse Stæder har jeg forhen gjort nogle Anmærkninger over, og altsaa nu vedbliver den almindelige brede Landevej til Kiøbenhavn.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Borger Officer Nyborg 1803

Fra Corsøer til Kiøbenhavn seer den Reisende ikke mange Behageligheder paa Siden af den brede Landevej, thi de fleste Strækninger ere Skovløse, naar man undtager Egnene ved Sorøe og paa hiin Side Ringsted. De Bønderbyer og enkelte Gaarde som kan ses tæt ved Vejen, have ej heller noget stort Udmærkende hos sig, saa en blot Fremmed gjør sig et saare falskt Begreb om Siællands øvrige Fortrinlighed i Bøndergaardenes Bygning, Korn og Qvægavl med videre, dersom han bedømmer det Hele efter hvad han her seer. Og Vejen selv ville være kiedsom, da man har saa mange Gienstande for Øjet paa begge Sider, der ere det Modsatte af Behagelighed, dersom ikke den hurtige raske Kiørsel skaffede Tanken en adspredende Glemsomhed, thi med et maadeligt Trav kan disse 14 mile tilbagelægges i 12 timer og kortere Tid, især naar Hestene forude ere bestilte.

Strax ved Corsøer paa venstre Haand bygges en stor Herregaard med Blaaf Tag, 2 stokværk. Anlægget lover noget anseeligt, og det allerede færdige bebuede betydelige Omkostninger, kun Skade, at Byggepladsen er valgt paa saa lavt et Sted.

Førend man kommer til Slagelse er Vejen besat næsten en Fierding Vej med Unge Træer, der beskiermes ved et Futeral af Bræder, rødt malet, som seer godt ud, især da de staae i en lige Linie med Staden, hvis

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Taarn, Spiir og nogle høje Bygninger give den Anseelse af mere Storhed, end den virkelig tilkommer ved nærmere Beskuelse. (Begge Herregaarde er Korsør:)

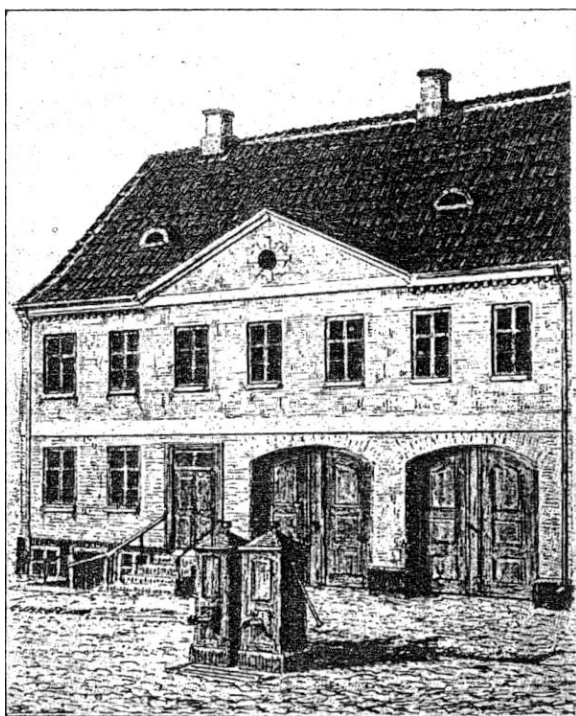

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Slagelse skal have været Kiøbstad side det 11 Aarhundrede og havt flere Indvaanere tilforn end nu, da Folketallet for nærværende Tid kun beregnes til 1200. Omtrent 250 Gaarde og Huse og 3 Kirker har Staden endnu tilbage. Nogle Boliger ere kiønne, de fleste dog smaa og uden Pragt. Her er et betydeligt stort formuende Hospital, og en god latin Skole, For nærværende Tid opholder sig her nogle bekiendte lærde Mænd, Dr. Bastholm, Conferencer. Fleicher Geheimr. Brandt, Dr. Plum, desforuden Amtmanden, Officerer og adskillige andre fornemme Personer.

Gaderne i Byen ere meget godt brolagte, endog i nogle af de mindre Stræder og holdes reenlige. Raadstuen saavel som nogle nye Huse ere ret smukke. Handelen er gandske betydelig med omliggende Bønder, endskiønt Byen har ingen Sejlads, men henter deres Kiøbmandsvare for det meste fra Corsøe, thi denne korte Transport siger ikke noget paa den skiønne Landevej, hvor Kiøbmandsvognene kan kiøre meget svære Læs. Dette er en Medaarsag, at Handelen florerer baade til at kiøbe af Bonden og igien skaffe ham de nødvendige Ting for billige Priser. De mange og forskellige Boutiker vise ogsaa, at de maa være Afsætning paa deres Vare.

Slagelse Raadstue 1745

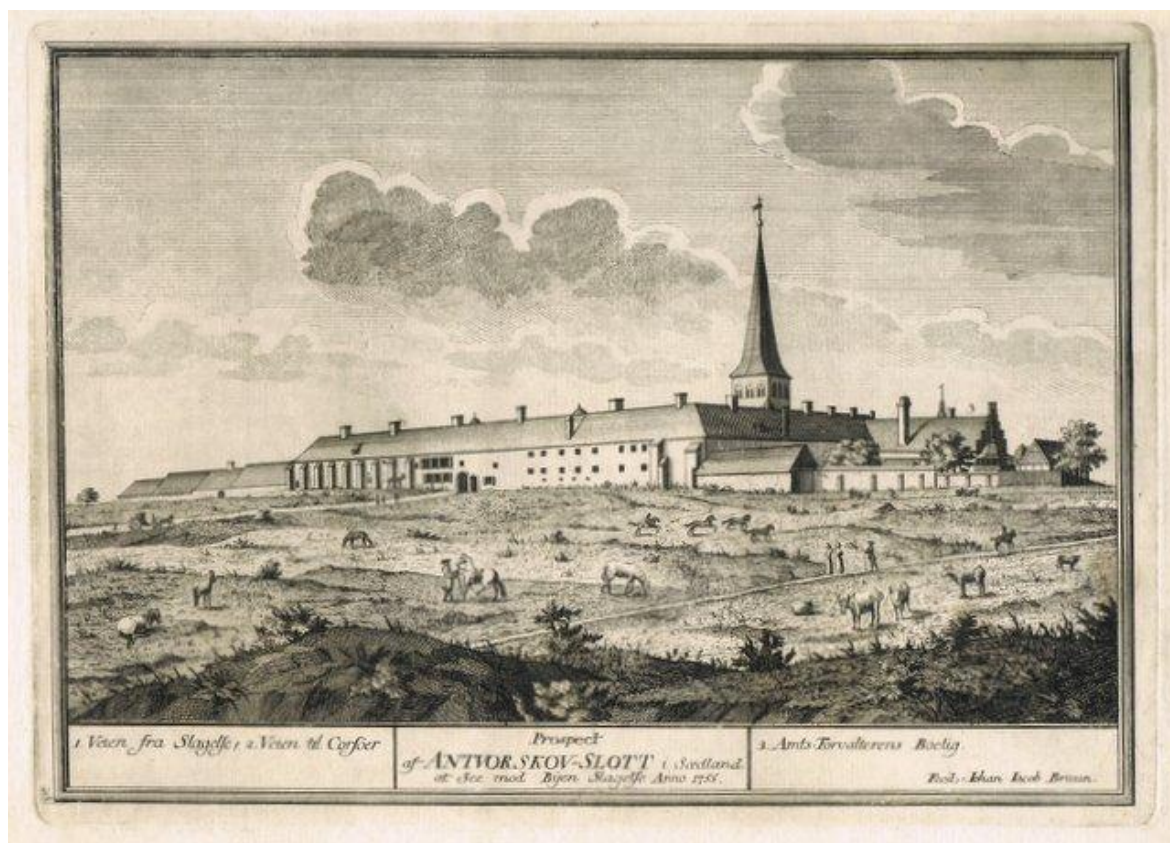
Byen ligger højt, har viid Udsigt til Naboeegnene, som man dog ej kan kalde ganske behagelige, i Forhold til andre siællandske Egne, thi hvor Sejladsen fattes, der mangler noget for Øjet. Men Byen har det igien, som andre Byer mangle: Herligt Vand og overflødige frugtbare Markjorde, 250 Tdr. Hartkorn, som Invaanerne maa takke hellig Anders for, da Legenden fortæller, at han fik Lov af Waldemar den 2.den at beholde saa megen Jord til Byen, som han kunde ride rundt imedens Kongen gik i Bad, og derved omtravede 20000 Tdr. Sædeland, og Agerbruget bliver derved en Næringsgreen for mange Borgere, som altsaa ikke kan passe Haandværket og Jorddyrkningen begge tilbørligen: thi Ploven, Spaden, Leen og Riven fordre lige saavel kyndig Tilsyn som Naalen, Sylen, Læsten, Hammeren og Muurskeen, Husbonden kan ej være allevegne, men jeg har forhen herom yttret nogle Tanker, altsaa: Punktum.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Kirkerne saae jeg kun udvendig fra, de have Taarn of Spiir især de 2 Sognekirker og ere skikkeligen vedligeholdte. Her er en stor Post og Giestgivergaard, hvor en Billard findes i Skienkestuen, imens jeg var der kom Diligencen fra Kiøbenhavn, en stor Postkaret, der kan rumme 10 Personer, hvoraf hver kun betale 4 pz, meer end med Posten, og har Tilladelse at føre en Pakke med sig paa 50 Punds Vægt. Dette er en Efterlignelse af de engelske Diligencer, som befordre Rejsende imellem Stæderne, deri kan sidde indvendig 6 Personer, 2 hos Kudsken og 4 - 5 oven paa Dækket, bag paa og under Sædet er Plads for kufferter og Vadsække. Denne store Vogn her, gaaer ugentlig igiennem Landet, og er en stor Beqvemmelighed for Rejsende, især for Fruentimmer, som kan sidde tørt og varmt naar det regner og stormer, og dog komme hurtig afsted.

Bøndernes Sprog her i Egnen er saare uforstaaeligt, ikke just før Siællændere med for Folk fra de andre Provindser, saa en Fynboe. f. ex. kan sige det samme om Sproget her, som vi sige om det fyenske. Nærmere Hovedstaden er Dialekten anderledes, og nede ved Nestved atter anderledes, visse Ord ere brugelige her, som Bonden paa de andre Steder sket ikke kiender og saa fremdeles.

Ca 1755

Antvorskov, en meget stor Gaard, tilforn et Kloster, tæt ved Slagelse, har betydelige Skove og meget Bøndergods, 1131 Tdr. Hartkorn. Roes kiøbde det paa den kongelige Auktion for 129000 Rdlr og solgte det igen til O Dernet for 3 og denne igjen til Etatsr. Bruun for 5 tdr. Guld, denne nærværende Ejer har gjort store og bekostelige Fremskridt til Agerdyrkingens og Bondens Forbedring. Han har bygget meget, skjønt og prægtigt, han sparer intet til sin Beqvemmelighed og Indtægters Formerelse, især er Gaardens Mejeri i særdeles Rye, formedelst de skønne Sveitser Oste, som der tilberedes og meget afsættes allevegene, de ere store fra 40 - 50 Pd. og betales med 16 - 18 pz Pd. I skoven ere mange smukke Gange, og fra Slagelse

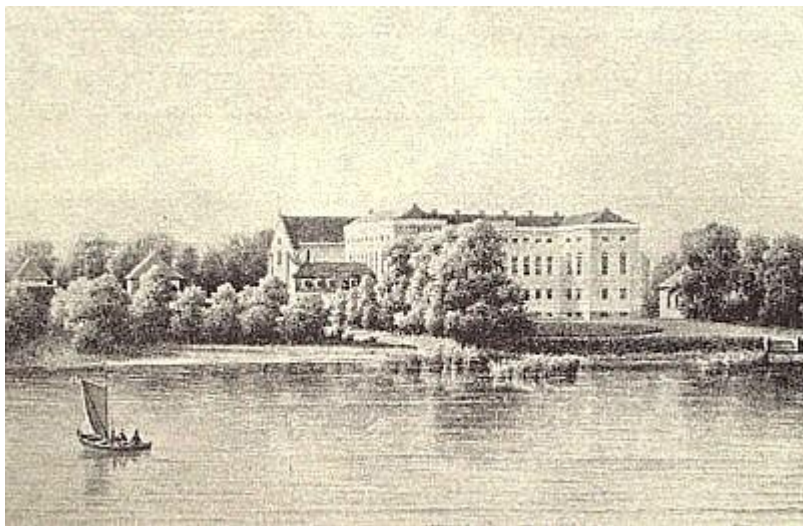
L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

hertil er en skyggefuld Alle af 4 Rader Træer, paa begge sider deraf ere Huse opførte for Gaardens Haandværkere. Desuden ere mange oconom nye Indretninger, Agerdyknings redskaber, fremmede Sædearter, Tærskemaskine og Teglværket, samt Haven og Plantningerne som fortjene at tages i Øjesyn af en tænkende Rejsende.

Sorø, en liden med nydelig Kiøbstad, ed en særdeles bred og vel brolagt Gade, men som er saa kort, at naar man nyser i Porten, kan man høre: Gud velsigne Dig, fra den anden Ende. Nogle Huse ere ret kiønne i denne korte eneste Gade, de øvrige ere kun Stræder, men en Gaard paa Torvet seer ud som Jerusalems Forstyring, dog dertil skal Aarsagen være en langvarig Proces. Torvet er ganske begroet med Græs. Beviis nok at ikke meget Commers gives der af Handlende til Kiøb eller Salg. Borgernes Antal skal være 70. Leventsmidler og Husleje er i billig Priis, saa det er Under, at ikke Flere nedsætte sig her, men Næringsvejene ere maaskee indskrænkede.

Situationen er dejlig ved en stor Søe, paa hvis Bredde knejse større og mindre Træer, Kiønne Haver, Bække og filosofiske Aller med buedannende Trætoppe omringe Byen og Akademiet. Bag om alt dette er en yndig Fodstie igiennem Buskaser, forbi Vænger, Parker, Grave og smaa Huse til Akademiets Port. Her seer man de store og vidtløftige Bygninger med Stalde, Betienternes Vaaninger, Ridehuus o. s. v., alt bestemt for Akademiet, ved Fundats 1747, men nu ere der flere Professorer end Lærlinge, og alt dette Skiønne, Store, Bekostelige staaer nu næsten ubenyttet. Jeg gik omkring paa Værelserne og Haven, hvor Adgangen var Tilladt, men ved ethvert Skridt gaves Phantasien Lejlighed til at bekræfte Sætningen om alle Tings Forgiængelighed. Kirken var i Akademiet og er meget smuk indvendig, med konstigt Bildhuggerarbejde og mange Prydelser, fortræffelige Malerier, og overflødige Epitasia, iblant hvilke jeg blot nævner Solbergs Gravminde, fortrinlig godt gjort af Marmor.

Sorø Akademi begynd 1800

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Sorø ca. 1799

Akademiet er først indrettet af Kong Christian den 4 de 1623, for at stifte et sted, der kunde standse Adelens Rejser til fremmede Universiteter, det blev igen ophævet 1665, endelig fik det igien Stiftelse 1747, som et ridderligt Akademi. Solber skienkede dertil sit hele Baroni og 13000 Rdlr. Den 29de Jan. 1782 fik det en fornyet Fundats, men det hjælper ikke, der er og kommer ingen Akademister, endskiønt det stipulerede for deres Underholdning o. s. v. er meget billig. Dets aarlige Indkomster af Godset og Baroniet ere meget betydelige og store, og Bønderne dertil ere i god Stand samt velhavende.

Jeg besøgte min Ven: N D Riegels, og havde megen Moroe af hans Vittighed og udbredte Kundskaber. Her paa dette Musernes Parnas vil han søge sit Otium, ved at berige vor Litteratur med et nyt historisk Arbejde, som han har under hænder.

Sorøe Bye har slet ingen Jorder, men faaer Græsning aarlig for en vis Leje til Akademiet, men derimod har Ladegaaden desto mere Jord, godt dyrket og indhegnet med Steengierder og Pileplantninger. Jeg saa den

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

skiønneste Væxt af Hvede, Ærter, Byg, Vikke og Kløver. Skovene vare behandlede forstmæssig, og man saa hvad Flid og Konst kan fremvise til deres Opelskning. Uden for Byen paa den anden Side ere gamle ærværdige Træer, nye Plantninger og megen Agerdyrkningsflid anvendt. I Kroen stod en trykt Plakat fra Amtmanden d. d. 17 Dec. 1800 om at hemme Betleriet, meget prisværdigt i det hele.

Nogle Herregaarde og Landsbyer i Nærheden besøgte jeg, men vil benævne ved en anden Lejlighed, paa den Rejse jeg har gjort fra den søndre til den nordlige Deel i Siælland. Her, ere bestandig Bomme paa Vejen, hvor enhver Rejsende maa betale, og Vee den! der vover at jage forbi. Det er ellers slemt Arbejde at være Bombetient, især paa denne store Landevej, thi der kan ikke soves rolig noget Korter om Natten, fornemmelig for de idelige Torvevogne med Korn, Smør, Kalve, Brande, thi de kiøre meest om Natten for at naae Kiøbenhavn i Dagningen. Ved hver Miil er der en Bom, men en bonde betaler kun halv for sin Vogn imod andre. Vejen er naturligvis skøn og jevn, men om Sommeren, naar hele Hundrede Torvevogne rulle i hobevis frem er Støvet næsten utaaleligt. Kroerne paa begge Sider ere mange, men ikke at sætte i Lining med de Holstenske eller Fyenske, endskiøndt jeg dog formoder, at disse have meget større Næring, da saa mange Rejsende af Adel, Borger og Bondestanden immer her fare til og fra Kiøbenhavn, dog de Fornemme ligge ikke over om Natten, just i Kroerne, men som oftest i de store Giestgiversteder i Kiøbstæderne, og naar det er nogenlunde taaligt Vejr, saa lægger Bonden sig ej heller ind, uden for at bede nogle Timer.

Ringsted Kiøbstad ligger højt, saa den kan sees længe for man kommer der, det var altid en af mine Fornøjelser, at skue fra en høj Egn de omliggende Gienstande, og i den Henseende ynder jeg Byen, thi eller har den ikke meget Udmærkende hos sig, dog siden den sidste IIsvaade ere der byggede nogle meget skiønne Huse, især er Kiøbmand Freislebens anseelig og stor, hans Boe, Varelager, Indretninger, Værelser, Fajance, Kakkelovne o. s. v., ere værd at tage i Øjesyn.

I Postgaarden, hvor der vare endeel Rejsende, hørde jeg taus paa en Tydsker, hvis Anstand, Klædedragt og Equipage vare glimrende, han snakkede bestandig, søgde uophørlig efter Villighed, og manglede alt hvad der udfordres til at giøre sig behagelig, han var hverken hæslig eller kiøn, men kunde have været taalelig hvis han havde forstaaet den Konst at tie stille eller snakke mindre, da andre ogsaa kunde have faaet et Ord indført, her tænkte jeg paa Serders Sætning:

Lerne schweigen o Freund, denn Silber gleichet die Rede,
Aber zu rechter Zeit schweigen, ist lauters Gold

(Lær at lade min ven, fordi sølv ligner talen, Men tiden er inde til at forblive tavs, pure guld)

Byen er godt brolagt ud imod Kiøbenhavns Vejen, men den anden Ende er desto slettere, saa Vognhjulene hoppe af en Sten paa den anden. Der er noget over Hundrede Gaarde og Huse, omtrent lige saa mange Borgere, og otte Gange saa mange Indvaanere Unge og Gamle. Kirken er meget stor og vel vedligeholdt, med et tykt Kuppelspiir midt paa. Invendig ere mange Epitasia og i Særdeleshed endeel danske Konger, Prindser og Dronninger ere her begravne. I Kirkens Bygning er det store Huus hvor Landstinget holdes for hele Stiftet, og ved den anden Side er de danske Skole.

Byen selv har ingen Jord til Ejendom, men de Agre, som den har til Leje, tilhøre nogle latinske Skoler. Afgrøden paa disse Marker stod fortrinlig godt, og viste megen Flid i Agerbruget, en Jordene ere ogsaa gode. Uden for Byen er en lide Aae og en Vandmølle, samt de anseelige Ringsted Closter en Herregaard

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

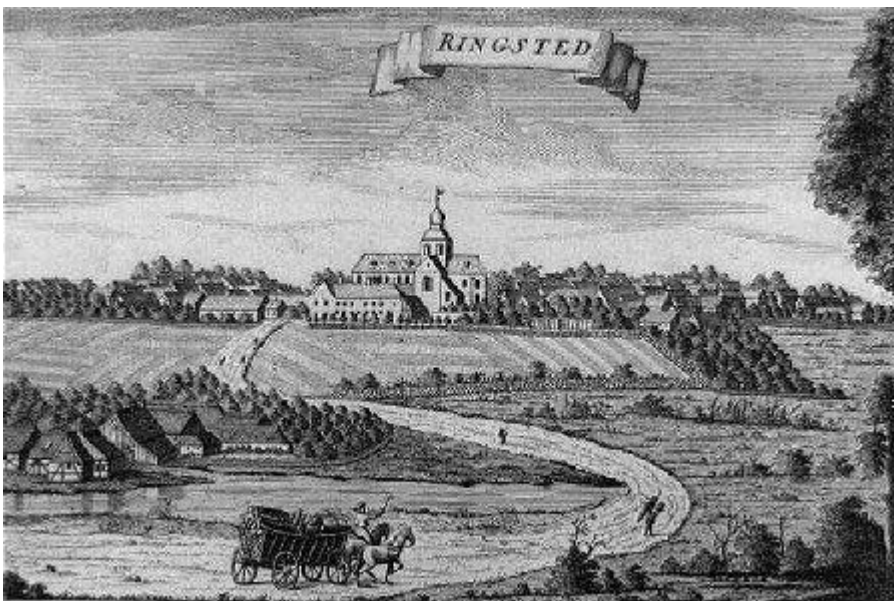
4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

med skønne Jorder og Skove, som forhen tilhørde Benedictiner Munkene, men er nu en Avlsgaard af store Indtægter i flere Henseender.

1911

Endskiønt Byen maa hente deres fleste Vare fra Corsøe er her dog en god Landhandel med Bønderne, som dog for det meste kjøre til Hovedstaden for at sælge deres Produkter og igien kjøbe deres Huusfornødenheder, imidlertid ere der dog altid Bønder nok i Ringsted, og enhver der vil kjøbe gode Heste søger gierne i Juni Maaned til Byens anseelige Marked, da der i denne Hensigt indtræffer mange Jyder og Fynboere for at sælge.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Ringsted 1749

Sigersted Landsbye, Gaardene see dog skikkelige ud, skjønt de fleste ere af Fyrre, Bindingsværk og klinede Vægge, der er over en Snes ja flere. Kirken er stor med Taarn, haverne ere kun i maadelig Forfatning. Her i en Høj skal Kong Siger være begravet og hans Datter Signe, Anno 212 som af Kierlighed stak Ild paa sit Huus og lod sig indebrænde. Historien er bekendt af Saxo.

Sagnet, genfortalt efter Saxo

Kong Håmund havde sønnerne Helvin, Hagbard og Hamund og kong Siger havde sønnerne Sigvald, Alf og Alger samt datteren Signe. De to kongers sønner udkæmpede et slag, som endte uafgjort. Hagbard fulgte med kong Sigers sønner hjem, hvor han mødte Signe. De to forelskede sig i hinanden, og Signe lovede i hemmelighed Hagbard, at hun ville gifte sig med ham. Samtidig kom en tysk adelsmand ved navn Hildegisel til kong Sigers slot for at bejle til Signe, som imidlertid afviste ham. Hildegisel var klar over, at det var Hagbard, som var hans rival, og det lykkedes ham at yppe kiv imellem Sigers og Håmunds sønner, så det kom til endnu en kamp, hvor Alf og Alger dræbte Helvin og Hamund, hvorefter Hagbard tog hævn og dræbte Alf og Alger samt jog Hildegisel på flugt.

Hagbard ville nu minde Signe om hendes løfte, og mødte derfor op på kong Sigers gård klædt i kvindeklæder. Han fik anvist natteleje i fruerhuset, hvor han og Signe fandt sammen. De to lovede hinanden evig troskab og Signe lovede, at hun om nødvendigt ville følge ham i døden. Signes terner havde imidlertid fattet mistanke og underrettet kong Siger, som pludselig stod i døren med sine mænd. Efter en langvarig kamp måtte Hagbard strække våben og lade sig tage til fange, hvorefter han blev dømt til døden ved hængning. Da Signe hørte det, sagde hun til sine terner, at hvis Hagbard skulle dø, så ville hun også dø, og nogle af hendes terner sagde, at de ville følge hende i døden.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Da Hagbard kom til retterstedet bad han om, at hans kappe måtte blive hængt op først, så han kunne se, hvordan det tog sig ud, når han hang der. Det blev tilladt, men da Signe og hendes terner så kappen hænge i galgen, troede de, at det var Hagbard, der var blevet hængt, hvorefter de stak ild til deres hus og hængte sig i husets bjælker ved hjælp af deres slør. Da Hagbard så huset brænde, vidste han, at Signe havde holdt sit ord og at hendes kærlighed havde været ægte, og han kunne nu selv gå glad i døden.

Roeskilde, bærer sit navn med Rette, thi der ere saa mange Kilder at man nu ej ved Navn paa den alle, kun en halv Snes Stykker have en bestemt Benævnelse, hvoriblandt Helligkors Kilde er den som afgiver Vand til det kongl. Herskab, og som ugentlig et par Gange hentes, de andre Kilder ere meget overflødige og Vandet er ypperligt, fortrinlig godt, og der udbryder ofte en nye Kilde i Have, Gaard eller Vænge hvor man ikke formodede der, ikke ønskede det.

Staden har en egen skøn Beliggenhed, og naar man nærmer sig den fra den vestre Side har den Anseelse til at være en stor Stad, thi den Majestætiske Domkirke med sine Spire og Kapeller, Raadstuen med sit Taarn, Frue Kirke og Biergets begge Kirker, samt Frøkenklosteret og nogle Huse indbilde Øjesynet, at alt dette hører til Byen, fordi det er nær beliggende, nemlig Bierget og Frue Sogn, men det er et behageligt Bedragerie (Fallacia optica) da det hele udgør en sielden skøn Prospekt.

Byens Hovedgade er bred og jevn, har nogen Krumning fra Torvet af, og en Vinkel ved Udkiørselen. Adskillige pyntede og smukke Huse, nogle af Brandmuur, og kun saa de kan kaldes maadelige, findes paa den store Gade, men i Stræderne ere der naturligviis nogle som ere anseelige. For den der finder Moroe at lægge Armene i Vinduet, røge sin Pibe, og see paa forskellige Rejsende til Vogns, Hest, Fods og paa Krykker, han vælge Rosekilde til sit Opholdssted, hans Øjne faae hundrede Gienstande af beskæftige sig med, men vee hans Øren om han er skiørhoved eller letsovende, thi saa vil han vækkes snese Gange om Natten af Vognenes Raslen, Hestenes Trampen og Posthornenes Tralara.

Norden om Byen er den smukkeste Promenade, forbi de mange Møller, som drives ved flere Kilders forenede Vand, deriblant en Papirmølle, forbi saa forskellige raslende Bække, bekrandsede med Buskase og kiønne Enge, ned ad Brinken til Bierget en lille Landsbye, der bestaaer for det meste af Fiskerhuse, til et Traktørsted: Børsen, tet ved Issefiorden, hvor ud over haves en behagelig Udsigt til Naboe egnene: og tilbage til Byen og Domkirken, som derfra især viser sin colossalske Storhed. Fra Issefiordens nydelige Strandbredder gaaer man forbi St. Jørgens og St. Ibs Kirke, igennem Apothekemarken, hvor der ere nogle Fiskeparker, Buskaser og Rudera af fordums store Bygninger.

At Roeskilde tilforn har været meget stor, og havt 27 Kirker og Klostre er vitterligt nok af Historien, da man veed endnu af gamle Skriverier Navnene paa enhver især: og dette stadfæstes ydermere ved de mange Menneskebeen, som i det sidste halve Sekulum ere hist og her opgravede, da man har indtaget øder og græsbeholdte Stykker til Vænger og Dyrkning, hvor forhen have været Kirkegaarde. Nu er kun den eneste Domkirke tilbage, som er meget stor og særdeles bred med sine Uddybninger og Kapeller, alt belagt med Kobber, saa der udvendigen fra har intet Regelmæssigt i Bygningsformen. Indvendig er den høj og lys, og er belien af de kongelige Begravelser, som indeholde alt hvad konsten kan frembringe af Billedhuggerie i det skønneste Marmor, beundringsværdige Gitterværk for Kapellerne, Kolumner og mange betydelige Kostbarheder overalt, foruden endeel gode Malerier. Iblandt de ældre af de danske Konger hviler her Harald Blaatand, Sven Æstridsen og Dronning Margreta, som den svenske Lagerbring siger om: Døden gjorde Sint paa hendes Liv, men intet paa hendes Daad, som lever evindeligt. De fleste Rejsende opholde dig

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

dog en Times Tid for at see Kirken og de kongelige Kapeller, da Klokkeren fortæller alle Ting nøjagtigen imod et lidet Gratiale, som er endeel af hans Indkomst og da viser han Gevæloterne, Arkivet, Ridderslaen, Omgangen, Koret, St. Jørgen med Dragen, Kirken Kimers og andre slige Antiquiteter med Anekdoter om enhver Ting.

Ca. 1750

Iblant andre Seeværdigheder ere ogsaa den anseelige Raadstuebygning paa Torvet, det kongelige Palais, Frøkenklosteret med derhos liggende Have og lille kiønne Kirkesahl, hvor der forrettes Gudstieneste af

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Præsten i Himmeløv. Den store Kathedralskole, Conventhuset, Duebrødre Kloster, som har neget Gods, samt et par mindre Hospitaler.

Raadstue 1750

Roskilde Kloster

Byens Jorder ere ypperlige, endeel ere indhegnede med smukke Steengierder, og de give en betydelig Produkt, vel sandt, de giødes overflødig, men endog dette ville ikke være nok, dersom den indvortes Beskaffenhed var suur, sandet eller rødleeragtig. Handelen i Byen er større end man vel skulle formod, saa nær ved Hovedstaden, men Kiøbmændene sælge for samme Priis, ja nogle Ting endog lettere end i Kiøbenhavn. Og iblant de mange Handlende her, er næsten ingen som fattes Næring, men de fleste ere formuende. De hente mange Vare til Vogns fra Hovedstaden, men Tømmerlaft og andre svære Ting føres til Skibs op ad Issefjorden, som kun ligger en liden fjerding Vej fra Byen. Hos en Kiøbmand saae jeg staldforede Stude, store, fede og glathaarede, og deres Heste er ikke af det Slags, hvoraf der behøves 8 til en Plov.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Indvaanerne lægge megen Flid paa pyntelige Haver med mange Træer, Hekke og Jordfrugter, og i begge Præsternes Haver er der ene sielden skøn Udsigt, da man har vidst at forene Konst og Natur tilsammen for at gjøre enhver Gienstand endnu smukkere. Indbyggerne ere stræbsomme enhver i sit fag, lade sig ikke henrive af Luxus, men fornøje sig i smaa Venneselskaber, dog forsamles Mandfolkene om Aftenen i Kulbber og i Herberget Prindsen, med Fraadserie og Drukkenskab i store Ædegilder veed man ikke af at sige. Om Sommeren giøres Lystrejser til de behagelige Skovegne paa denne og hiin Side Issefiorden, hvor man beværtet hos en Bonde med hvad Huset formaaer, eller medbringer selv Viktualier for at spise og drikke i det Grønne under træernes Skygge, paa en Brink men udsigt over Stranden og de mange bugtede Odder. Fisk og Ildebrændsel er rigtig nok lettere, men ellers andre Ting ligesaa dyrt som i Kiøbenhavn. Frisk Luft, herligt Vand og fortrinlig godt Brød, endog Hvedebrød haves her daglig, og dette er et stort Gode!!.

Strax uden for Roeskilde er Hedegaardene **og Hedehusene** hvis bygninger og Haver ere bedre og pynteligere end længere inde i Landet paa begge Sider, ellers ere de ganske Egne videre stort skovløse, og benævnes under Navn af Hedeboerne, men Lyng findes dog ikke, som i Jylland kaldes Hede, og Jordene tildeels sandede tildeels lerede, ere ganske frugtbare. De smukke Milepæle, baade for hele, halve og fierdeel Mile, ere meget morsomme for den Rejsende, men Skade, at kaade Drengene bedærver noget af Marmorets skønne Udhugning, de staae alle paa venstre Haand fra Corsøer af til Hovedstaden. Paa højre Haand staaer en høj Sandsteens Støtte ved Vejen, som Bønderne have ladet oprejse til Ære for Propiritæren L. Lassen, som gav dem Arvefæste og Frihed for Hoverie: Indskriptionen er af støbte Metal Bogstaverne temmelig store. Støttens Fundament begynder at synke, især til den ene Side, som gjør at det Hele noget skiæver, mange udflyttede Gaarde og Huse sees paa begge Sider.

Ved **Vridsløse Bye** gaaer en lige bred og nye Landevej af pæle paa Siden, derefter kommer, man lige igiennem **Glostrup Bye**, hvis højre Side er bleven smuk og regelmæssig opbyggt, siden en Ildsvaade, som for faa Aar siden ødlagde de gamle Vaaninger. Her er det eneste Sted, hvor Vejen slaaer en Bugt, formedelst Præstegaardens Have, men tager atter igien uden for den snorlige Linie. Præstegaarden betaales ikke af Eftermanden, da den er kjøbt og skienket for bestandig af Etatsr. Nissen. Den er teglhængt, og har saavel som hele Byen ypperligt Korn paa Marken. Herfra til Hovedstaden ere nu paa begge Sider mange Lystgaarde, hvoraf nogle ere prægtige opbygte med smukke Haver og Plantninger, ja meget veldyrkede Jorder, da de kan faae Giødning nok fra Hovedstaden, desuden findes adskillige Huse bestaaende af 2 Længder med et lidet Vænge til, hvor sædvanlig er Koe staaer tøjret i Kløver, og 1 par Faar samt en Griis som fedes.

Forbi en liden Lund tvers over Vejen der tilhører Kongen, for nogle Aar siden var den af Naturen blot en ubetydelig Buskase, af Hasel, Elle, Avnbøg o. dl. nu forskiønnet ved Konsten, Flid og mange Plantninger, saa den hver Aar mere tilvoxer og bliver saa tyk, at man ikke kan trænge sig derigennem, ved siden ere opførte meget skønne pyntede Forsthuse. Videre frem ser man Hekker af Torn, Hasel, Piil og Sahl, tilhørende private Folk i bedste Fremvæxt, paa de høje Grøvter.

Henrichsholm, en Bondegård tæt ved Vejen, men nu ganske kiøn opbygget med Brandmuur, Forhus, 1 Stokværk foruden Kielder, og en Have af et Anlæg, som lover meget i Tiden, endnu er Alting i Begyndelsen. Det Hele skal have kostet 4000. Rdlr. foruden Indkiøbet, som blot Bondegård. Den har 80 Tdr. Land, den nedlagte Sæd bestod af 3 Tdr. Hvede, 4 Tdr. Rug, 10 Tdr. Byg 5 Tdr. Vikker, 30 Tdr. Kartofler, som alt sammen

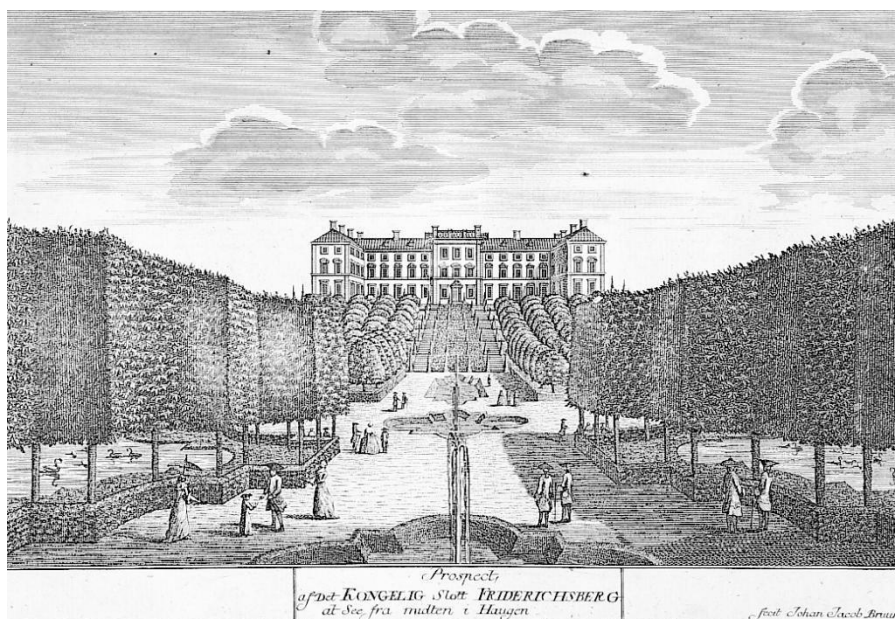
L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

stod i skøn Væxt. Udhusene ere beqvemme og rummelige, deri en stor Kielder til Kartoffler. Over en Snes Tdr. Land stod med Kløver.

Damhuset ligger ved en stor Søe og Aae, hvori der gaar mange Svaner og Vildænder, og er ved Landsiden stærkt bevoxet med Rør of Siv, hvor omkring er en smuk Udsigt til Naboeegnene, herfra gaaer en Alle over en høj Dæmning lige til Frederiksberg. Paa højre Haand seer man Valbye, hvor der ere kun faa Gaarde, men over 80 Huse, der beboes tildeels af de bekjendte Hønsekræmmere, som rejse hele Landet omkring og opkiøbe af Bonden adskillige Ting for igien at sælge i Staden, de holde Heste og Vogne, som koste dem meget at underholde, saavel som de Folk de maa udsende for at opkiøbe, saa de altsaa maa have gode Fordele af had de indføre igien til Torvet.

Frederiksberg Slot ligger paa en høj Banke, hvorfra der er en viid Udsigt til Hovedstaden, Armager, Sundet ja til Stæderne i Skaane. Slottet er naturligvis prægtigt, thi de kongelige Herskaber opholde sig her om Sommeren, det er i de sidste Aaringer meget forskjønnnet med mange Beqvemmeligheder og Prydelser, der maa sees, thi beskrive det formaaer jeg ikke, formedlst Mangfoldigheden, blot om jeg ville benævne Malerierne i et Værelse, kunde jeg fylde et par Blade med en simpel Specifikation. Kiøkken og Stalde ere neden under Bakken, og der gaaer en underjordisk Gang derhen. Haugen er stor, smuk og med kostbare kongelige Anlæg. Paa højre Haand er Søndermarken, en liden Lystskov, hvori ere mange Plantninger af Naturen og Konsten, mange Gange, Alleer, Vandledninger, Broer, Lysthuse, Labyrinther og yndige Promenader, samt Forhøjninger, hvorfra haves forskiellig dejlige Udflugter. Tæt her ved er Frederiksberg Bye, hvor der er henimod 80 Gaarde og Huse, hvoriblandt endeel have prægtig Bygning. Byen har brede lige Gader beplantede med skyggefulde Træer, vel dyrkede Marker og pyntelige Haver. Man seer nok paa alle Ting, at Byen ligger nær ved Hovedgaden, da her ere Handlende, Fabrikker, Professionister og endeel Fornemme Bosiddende. Kirken er Ottekantet og vel vedligeholdt, med et net Spiir. Invendig er den pyntelig lys og beqvem indrettet.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

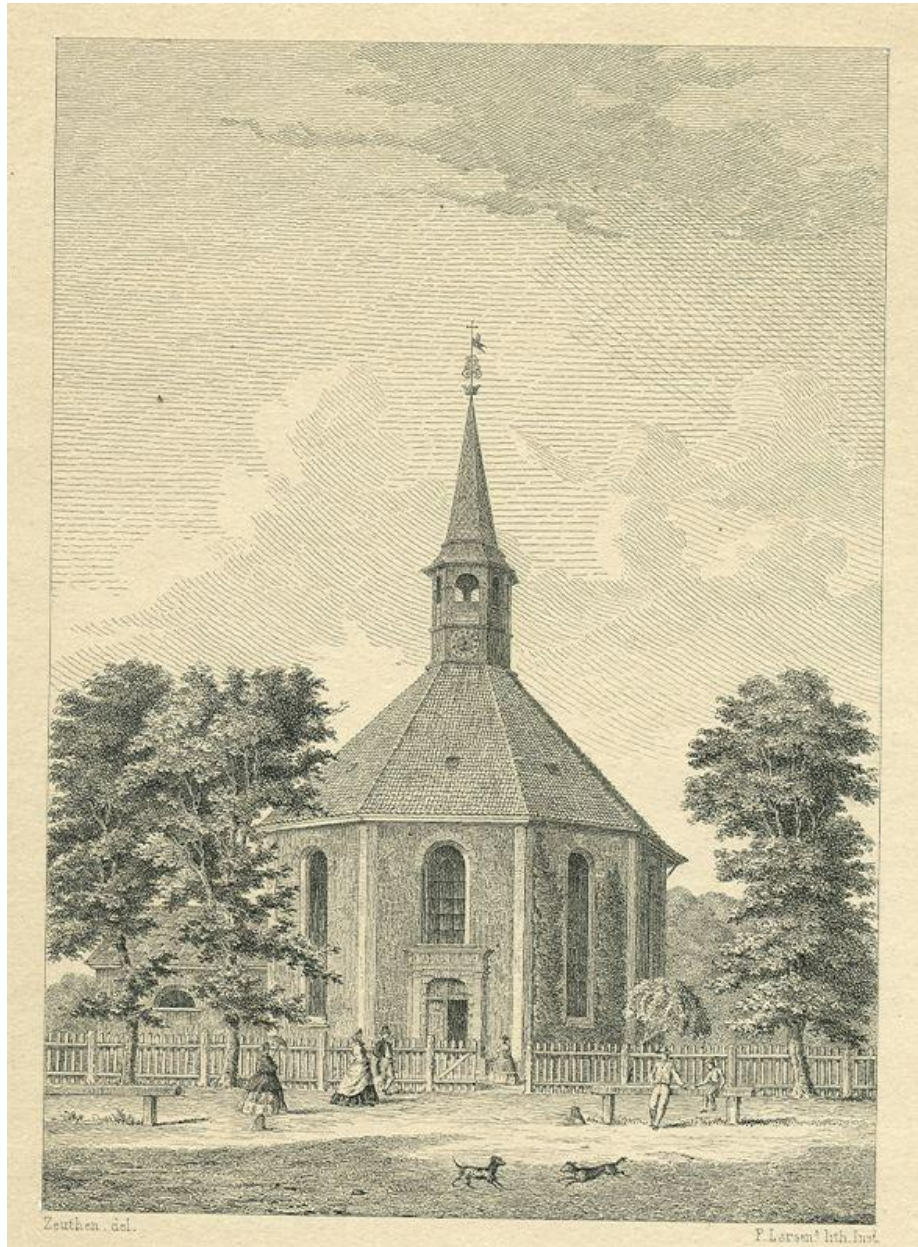
4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

København set fra Valby Bakke

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Frederiksberg Kirke opførtes i 1736 af Christian VI, hvortil senere er tilbygget et Sakristi

Naar man har passeret det halve af Vesterbroe, træffer man en Runddeel i hvis Midte knejser Frihedsstøtten meget høj af Bornholms Steen med 4 Sindbilleder af Marmor paa en forhøjet Fodsokkel, og det Hele omgivet med et smukt Jerngitter, hvorved bestandig er Soldate Vagt. Paa den østre side af støtten staar:

På obeliskens østside står:

Kongen kiendte at Borgerfrihed bestemt ved Retfærdig Lov giver Kiærlighed til Fædreland, Mod til dets Værn, Lyst til Kundskab, Attraae til flid, Haab om Held.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

På obeliskens vestside står:

Kongen bød Stavnbaandet skal ophøre, Landboe Lovene gives Orden og Kraft, at den frie Bonde kan vorde kæk og oplyst, flittig og god, hæderlig borger, Lykkelig.

På postamentets nordside står:

Grundstenen blev lagt af Fredrik Kongens søn Folkets Ven MDCCXCII

På postamentets sydside står:

For Christian den syvende de danskes og norskes Konge af eenige og taknemmelige Borgere.

Kronprins Frederik (6.) ved frihedsstøtten. 1797. Han havde været med til ophæve stavnsbåndet i 1788.

Ærestøtten, siger Rahbek i Tilskueren, bevidne de øvrige Borgeres Kielighed og Agt for den ærværdige Bondestand. Maatte denne Stand først blive saa hædret og lykkelig, som den fortjener at være, det ville blive det vigtigste af alle tænkelige Skridt til Danmarks Lyksalighed. Da ville Vindskibeligheden og Velstand bygge sig et varigt Sæde hos os. Vor National Karakter ville renses fra den fremmede Smitte som klæber sig paa den. Naar Ploven er i vedbørlig Agt, naar den er lige saa sikker som hæderlig Vej til Velstand, da skal man ikke meer flye skokkeviis fra den, for at stimle til Stæderne efter usikker Lykke. Man skal lære at sætte Priis paa det Brød man erhverver i sit Ansigts Sved. I Bondens tarvelige men frie og lykkelige Hytter skulle ægte Danske fødes, der ville elske Frihed og Fødeland.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

En Slegt som i sit Ansigts Sveed, Aflokke Jorden gavnlig Grøde,
Som Friheds Savn alt længe leed, Men seer nu Friheds Morgenrøde,
O Konge, glad skal lyde dig, O vær den Fader og Beskytter,
og fra de straabedækte Hytter, Skal Glædes Toner signe Dig

Kiøbenhavn, Danmarks Hovedstad er nu som en Phønix opstaaet skønnere af sin Aske saa at den som ikke har seet den i 10 Aar, vil neppe nu kiende den igien især hvad der er nyt opbygget efter Branden, den har faaet bredere og ligere Gader, flere og større Torve, sirligere Bygninger indrettede med al muelig Styrke og Forsigtighed imod Ildsvaade. Hjørnehusene ere brækkede til Lettelse for Vognene at vende om den ende Gade i den anden. Men om dette, saavel som om Stadens mange Seeværdigheder har vor Nyrup med sin heldige Pen, sagt alt det Fornødne i sin Bog som enhver bør eje, der vil vide noget autentisk om Kiøbenhavn, jeg vil blot fremsætte nogle Tilfælde som tildrog min Opmærksomhed.

Jeg var paa Qvæsthuset, og saa der sidst i April 1801, vore lidende Brødre, Skiertorsdags Heltene, men saa en Taalmod og Frimodighed, som man næsten ikke kunde formode, under saa mange forskellige Blessurer, dog den ene opmuntrede den anden, og jeg glemmer aldrig det Syn, den Følelse, den Veemodighed, som nedstemde mit Sind til Deeltagelse i Deres Skiebne, jeg fortrød min Attraae og Nysgerrighed, men fik derved en Idee om Qvæstede, som alle Fortællinger og Beskrivelser ikke kunde have giort indlysende og tydelig, ja ingen kan forestille sig det uden ved selv at beskue det.

Nu siden efter har man faaet en tilforladelig Liste over Slaget den 2.de April, som viser, at Tabet er vel stort, men dog ikke saa stort som Rygtet i Førstningen gjorde, af vore Folk paa Skibene nemlig:

Under Batallien døde.

Officerer	10
Betientere	3
Matroser	208
Soldater	104
Frivillige	45
I alt	370

Qvæst. og siden Døde

Betiente	1
Matroser	51
Soldater	29
Frivillige	23
I alt	104

Qvæst. som endnu leve

Officerer	3
Matroser	269
Soldater	141
Frivillige	131
I alt	544

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

I alt af Døde og Qvæstede 1018 Mand

Slaget på Reden 1801 mellem den Dansk-Norske flåde og den Engelske

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Lord Nelson

Ved Toldboden laae endnu endeel Krigsskibe, de fiendtlige vare bortsejlede, men Rudera af 2 Aprils Ødelæggelser viste sig allevegne. Endeel Mennesker vare beskæftigede med at bjerge og opfiske Stumperne af de brændte Skibe, Kanoner, Kugler o. a. bl., og man arbejdede omhyggelig paa Istandsættelsen af nødvendige Forsvars Anstalter, og Anlæg af nye Batterier, de Blokskibe som vi havde mistet, og som Fienden havde opbrændt inden 8 dage var vel Tab, men dog ubetydelig, da de fleste vare bestemte til Ophugning, og det eneste Skib Holstein, som de have sendt hjem, blev dem kostbart nok, naar de beregne Tabet af saamange Folk i Slaget, Tabet af deres egne 6 Skibe, som de maatte ogsaa opbrænde, hvor iblandt Nelsons første Admiralskib Elephanten. Men Gud skee Lov! vor gode og før Slaget udrustede Flaade, er endnu i Behold og uskad. Vi have Krud, Kugler og stridbare kiække Folk, som tør byde Fienden atter en Kamp, naar den nærværende Stilstand efter 14 Ugers Forløb fra 9 April er udløbet. Dog da Nelson har mistet med saarede og døde 1200 Mand, som man dog mener er for lavt angivet i Tallet, og han selv skal have erklæret, at af de 105 Træfninger, som han havde bivaanet, var denne den hedeste, saa maaskee der kan blive Fred, som var de ønskeligste.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Kiøbenhavn 1800

Kronprindsens Livcorps, saae jeg at mynstre uden for Staden, der skal være 9 Kompagnier hver paa 120 Mand, lutter Studenter, de have korte Halvstøvler, graa Pantalons med sorte Lidser, hvid Vest og kort blaa Collet, med blanke Knapper og sort flonels Krave, rund Hat med hvid Kokarde og sort Fjer. Sabel, Partrontaske og Flint har Kongen skienket, og de som ikke selv have formaaet at bekoste Uniformer have faaet Understøttelse. Fanen er af blå Silke med det Kongl Danske Vaaben med Overskrift: Videnskabernes Dyrkelse for Kongen og Staden. Det kongl. Herskab har behaget at slaae de første Søm i Fanen, siden Chefen og de øvrige Officerer ved Corpset hver sit, Deres Feldtmusik er fortræffelig -og- men det bliver for vidtløftigt at beskrive alt.

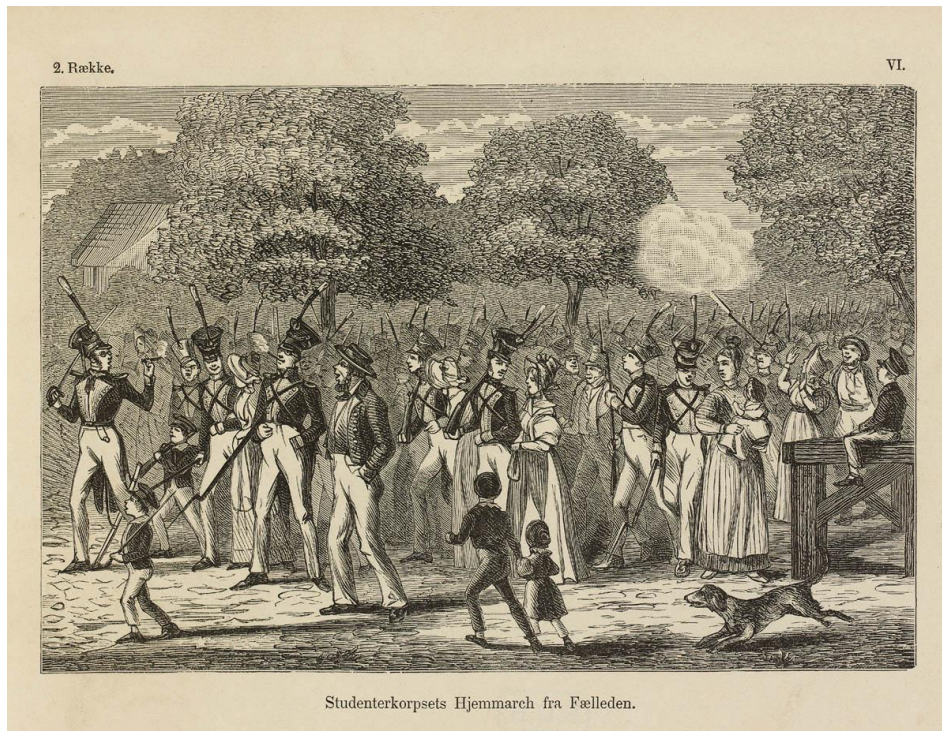
Dampmøllen er en saare nyttig Opfindelse, da der ofte ved langvarig stille Veir ingen Vindmølle kan skaffe det fornødne Meel til Brød. Men her ved Hielp af en Snes Tønder kaagende Vands Damp, sættes 4 Mølleqværne i en bestandig Virksomhed. I hvert Døgn forbruges til at kaage Vandet 2 Tdr. Steenkul, og ved et par kyndige Menneskers Tilsyn oppasses selve Dampværket. Indretningen er konstig i det hele har megen Mekanisme og lover en betydelig Nytte for Stadens Indvaanere.

En anden Dampmaskine haves på Gammel Holm, hvor der ligeledes ved kaagende Vand, hvis Emme gaaer ind i Cylinderne drives de store gyselige Hammere og Bælge, til at smedde og forarbejde Skibsankere til Flaaden, og derved spares mane Menneskers Haandarbejde og Helbred, thi de kunde ikke udholde den overvætted Hede fra Essen og de gloende Jernklodser som skulde udsmedes. Her er tillige en Valsemaskine som udtynnder Kobberplader og andre konstige Indretninger for at spare mange Menneskers hænder og

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

giøre Arbeidet hurtigere, som altsammen drives ved Damp, jeg besaae baade det ene og andet, maatte beundre det, thi begribe det, formaaede jeg ikke, jeg tænkte da her paa saa mange Selvkloge, der i Religionen intet vil antage, uden blot det de kan begribe, og i Naturen see vi saa meget der dog overstiger vor Fatteevne.

Kronprindsens Livcorps 1801

Iblant andre nye nyttige Indretninger maa Dybwads Fajance Kakkeltkovnen anprises som smukke, Brænde sparende og til en Prydelse for Stuerne hver de opsættes, der ere Ovne til forskelillige Priser fra 10 til 100 Rdlr.

Et nyt Fiskeselskab er bleven oprettet under Bestyrelse af Hansen, Pontoppidan, With og fleere, som har til Formål at opmuntre og understøtte Fiskerne omkring ved Siøllands Kyster, det er inddeelt i Actier hver til 25 Rdlr. og man skal have en Fond saaledes af en halv Snes Tusinde Rdlr, hvortil enhver Patriot ønsker Held og Lykke, da vi havde Leilighed nok til Fiskerie, kun at det blev dreven efter bestemte Regler, thi man seer hvad Jylland og England indbringer aarlig af denne Næringsgreen.

Den som i nogle Aar ikke har været i Kiøbenhavn og nu atter kommer der vil finde en Hoben Forandringer, saasom Raadstuen paa Gammeltorv ganske borte, hvorved den hele Plads er bleven dobbelt større. Det prægtige Christiansborg viser nu intet mere end de høje Mure, ligeledes Nikolaj Kirke. Rosenborg Have er bleven mindre, da en heel nye Gade nu bebygges i Vinkel med Gottersgaden. Et nyt Torv er nu der, hvor forhen Færgestrædet var før Branden. De smaa usle Stræder ved Nikolaj Kirke er blevne bredere og kiønnere, foruden adskillige andre Forandringer.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Københavns Brand 6. juni 1795. Det samtidige stik viser Gammeltorv, med rådhuset i midten.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Christiansborg brænder 26.2.1794. Et overophedet kakkelovnsrør antænder ilden ved siden af riddersalen. Ridebanen overlever branden.

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til København

Men længere ude er Assistents Kirkegaarden, indhegnet med høje Mure, og hvor der i de senere Tider ere begravede mange af Stadens bekendte og Store Mænd. Her dvælede jeg i meer en 4 timer, for at læse og betragte de forskjellige kostbare Epitafia af Marmor og Sandsteen, jeg aftegnede Nogle, paa Andre afskrev jeg blot Inskriptionen. Mange Liig hvile her som kun allene have et Kors eller Træer paa Graven. Endeel

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Buske, Træer og Blomster ere hist og her plantede, kun ønskeligt var der, at samme ej skulle beskadiges eller ødelægges.

Af Konstens Bildhuggerarbejde er her en stor Samling i de forskjellige Gravminder, den Tænkende kan faae nok at beskæftige sig med i flere Dage, især om han i Forvejen hat læst Lector Guldbergs skønne Elegie derover, hvoraf jeg blot vil fremsætte nogle enkelt Strofer:

Hil dig, de lykkelige Dødes Hiem!
Du Bolig for hver Stand, hver Kiøn, hver Alder!

Ja hil dig, Dødes Have, hvor i Fred
Og Blomstres Ly, den Trættes Øje sover;
Hvor Nattens Gud sit Scepter bøjer ned,
Og velbrugt Dag en rolig Slummer lover.

Her Evighedes Alterfod jeg seer:
Her Tidens Offre falde. Støv dem dækker!
Men her, naar Dag til Nat ej kiædes meer,
Kerudens Bud til Liv hvert Støvgran vækker!

Med hellig Ærefrygt jeg træder did,
Hvor Evighedens Alterfod sig hæver;
Omsonst du tordner mod mig, skiulte Tid!
Dit Maal jeg skuer og meer ej bæver.

Den Armes Lig, i Støv hensmoldt, her
Hiin Lykkens Yndlings nøgne Been nu dækker;
Ved Hyttens Søn, den Stolte hvile nær,
Og Rangtvist ej til Harm ham længer vækker.

Her vejes blot vor Konst, men hist vor Tid,
Hist lønner Sandheds Gud Miskiendtes Møje.

Dog, Det bliver for langt at afskrive alle herlige Steder i denne Elegie, det hele bør læses af ethvert tænkende Menneske, og vist ingen Fornuftig bortlægger Bogen med Misfornøjelse. Nu en kort Fortegnelse paa nogle af de vigtigste Gravminder maa jeg tilføje:

En Marmorstøtte over Reyersens, Paaskrivten er indskaaren og forgyldt, men noget ukiendelig.

En Støtte af Sandsteen og Marmor over Edv. Storm.

En meget liden bruun Marmorpille og Bogstaverne C. E. uden videre Paaskrivt.

I Muren indfæstede Gravminder af Marmor over Heqvæt og Henze

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

En smuk Støtte af Sandsteen over Ulr. Dor. Schnell.

En Marmor og Sandsteens Støtte over J. S. Buch, Augustin og Tyge Rothe.

Et Marmor, Gravminde over Rosenstand Goiske.

En hvid Sandsten Ditto over O. Jensen.

En Marmor Dityto over Waage.

En lille firkantet Marmor Ditto over Kalchreuter.

En nye firkantet Marmorstøtte over Chr. Jenssen.

I Muren indsatte Marmorstykker over v. der Østen,

ov er Bozenhardt og endeel andre.

Atter i Muren et større og konstigere Marmormonument over Morten Wæxr.

Men det prægtigste og kostbareste med mange Sindbilleder, er det høje Gravminde over Bodenhoff og Hustrue G. Rosted, hvor tillige staaer Marmorskifter. Det hele er indfatte med Jerngitter.

Desuden ere gravmonumenter over S. Hofg. Cordtsen, P. Uldahl og A. M. Stub særdeles skønne, kostbare og med endeel Sindbilleder.

I muren findes atter Gravminder over Klingberg, Dalsgaard, Hyllested, R. Bodenhoff o. fl.

Fritstaaende Marmorstøtter tildeels prægtige tildeels høje med mange Forsiringer over Elsberg, Hornemann, Finkenhagen. A. C. Hvid. A. G. Carstens. S. Rofod. A. Falk. I. Friis. J. Søvig. E. Stibolt. G. Nielsen. Frue Guhm. Frue Seidelin. Caroline Borneman. Christine Bierring. O. A. Samsøe, min Undomsven, o. a. fl.

Der arbejdes paa et pat Stykker, hvis Anlæg lover noget stort.

Meer havde jeg ikke skrevet om Kiøbenhavn, men en Mand, hvis Dom jeg har megen Højagtelse for, læste Manuskriptet, og raadede mig at afhandle noget udførligere om hele Rigets Hovedstad, som især ville interessere Læsere i de andre Provindzer, jeg vil derfor gjøre et kort Udtog af ovennævnte Prof. Nyrups Beskrivelse. dog kun paa nogle Sider, da hans indeholder 632 Sider i stor Oktav, altsaa kun en kort Benævnelse, ikke af alle, men de vigtigste Ting, der fortjene at anmærkes:

Kiøbenhavn er 4140 Alen i Længden, 3120 Alen i Bredden, og holder 12600 Alen i Omkreds. Den kongl. Hofhuusholdning kostede aarlig An 1763, 200,224 Rdlr., An 1783, 151000 og An 1799, 100,000 Rdlr. som viser, hvormeget en klog Oeconomie og Sapsommelighed har tiltaget. A. W. Hauch, der er bekiendt endog udenlands som en lærd Mand og stor Physiker, besørger, som Oberhoffmarskal, mange af de Forretninger, som forhen vare fordeelte paa mange Herrer af Hofstaten og Kronprindsens Hofstat er indskrænket til saa faa Personer som muligt.

Fæstningsværkerne omkring Staden bestaae af 25 Bastioner. Garnisonen indbefatter 6 Regimenter tilsammen 10488 Mand, desforuden Garden til Hest 150, og Garden til Fods Artillerie Corpset 750 Mand,

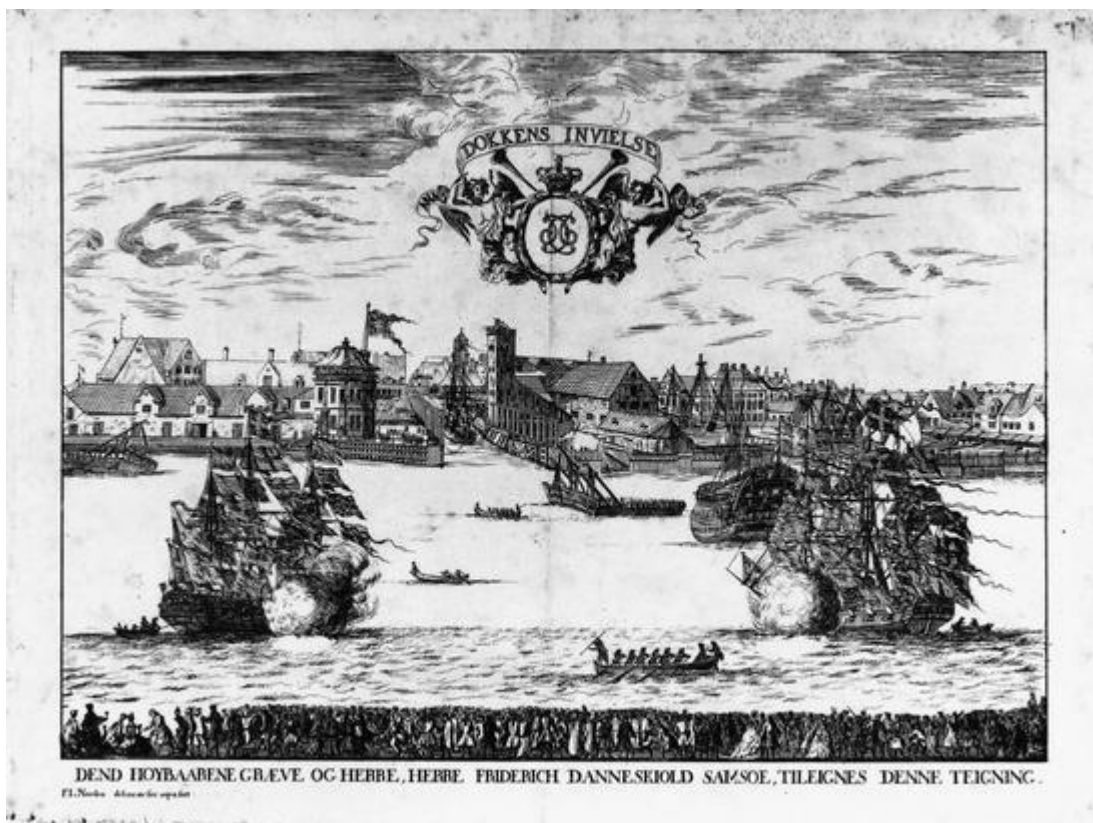
L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Marin Corpset 1099 Mand, Husarer en Eskadron 157 Mand. Til Exerцерplads er en Part af Rosenborg Have indtaget og bebyggt. Der ere i Staden 3 Krudtaarne og 8 paa Amager. Til ethvert er de 6 Infanterie.

Regimenter beløber den nu bestemte Gage sig til 42462 Rd 44 pz. og tillægger man nu Summen af de øvrige Militærers Gage, som har garnisonere, saa seer man hvor meget Borgerskabet derved vinder, især Høkerne og de, som have Noget at udsælge.

Borgeskabet er ogsaa inddeelt i visse Compagnier, foruden Brand og Artillerie Corpset. Holmen og Dokken ere begge særdeles seeværdige, og skal overgaae selv de Venetianske, efter Fremmedes Forsikring. Dokken er byggt af en Tydscher: Dumteicher, og kostede 119193 Rdlr.

Gammel Dok, tørdok på Christianshavn, bygget 1735-39. Dokken, der var bygget af egetræ og kunne rumme flådens største linjeskibe, blev konstrueret af den fra Schwaben indvandrede vandbygningsingeniør J.H. Dumreicher (1703-61); den blev af samtiden anset for et under af teknisk snilde, og der blev da også slået en medalje ved dens indvielse. Oprindeligt blev dokkens pumper drevet med håndkraft, og det tog flere hundrede mand et par dage at tømme den. Dette system blev allerede i slutningen af 1700-t. afløst af hestetrukne pumper og i 1800-t. erstattet med et dampdrevet pumpeanlæg. Dokken var i brug helt frem til 1918, hvorefter den blev kastet til med jord. Den var stadig ret velbevaret, da den i 1995 blev delvis ødelagt ved udgravning til Arkitekternes Pensionskasses byggeri på stedet.

Matroserne som boe i Nyboder, ere i Tallet 6000, som nyde Kost i Natura og 20 Rdlr. i Penge aarlig. Den aarlige Qvantitet Kornvare som leveres til Søetaten beløber sig til 10000 Tdr. Rug, 24000 Tdr. Byg og 900 Tdr. Ærter. En Admiral har aarlig Gage 2880 Rdlr. en Vice Admiral 2388 Rdlr. Contre Admiral 2208 Rdlr. Commandeur 1848 Rdlr. Commandeur Kapitain 960 Rdlr. Kapitain 800 Rdlr. Kapitain Lieutenant 460 Rdlr. Pr. Lieutenant 276 Rdlr. Sec. Lieutenant 192 Rdlr. Foruden Lønningen er aarlig til Marines Underholdning bestemt 880000 Rdlr. Flaaden bestaaer af 30 Linieskibe foruden Fregatter og mindre Fartøjer. Et Orlogsskib paa 74

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1803

4. del hjemrejse Middelfart Fyn til Kiøbenhavn

Kanoner kan koste 76000 Rdlr, at bygge fra nye af. Naar man undtager den engelske, saa er der ingen Nation hvor Søfolkene saa godt behandles i det Hele som i Danmark.

Universitetet er stiftet af Christian den 1ste 1479, og fik siden 1539 og 1732 atter nye Indretninger, som endelig ved nyere Foundation 1788 have faaet nogle Forandringer. Der ere 16 ordentlige Professorer. Antallet af Studerende er omtrent 700. Aarlig bliver omtrent 180 nye Studenter indskrevne, og et lige Antal fremstiller sig til Examen i det theolog. Jurisiske og medicinske Fag. De Studerende have mange Understøttelser ved Akademiet foruden Rejsestipendia i forskellige Fag. Bibliotheket indeholder 70000 Bind. Det astronomiske Observatorium er bekjendt, og kan sættes i Rang med endeel Udenlandske. Den botaniske Have har en Samling af 7000 forskellige Planter fra alle Verdens Dele. Naturaliesamlingen bestaaer af mange og skønne Sieldenheder. Det chymiske Laboratorium og Anatomiske Kammeret skal, efter Kyndiges Forsikkring, kunde sættes i Ligning med andre fremmede Rigers, der samme gielder og om det chirurgiske Akademie og Veterinærskolen.

Her ere mange lærde Selskaber saasom: Videnskabernes Societæt. Landhusholdningen, medicinske, heraldiske, islandske Litteratur, Naturhistoriske, Skandinaviske o. a. fl.

Det store kongl. Bibliothek under Moldenhawers Bestyrelse, skal næsten ikke have sin lige i Europa. især til Haandskrifter og gamle trykte Sager, som nu ere forøgede med den Thottiske Samling 50000, med den Suhmske 100000, der i alt udgør med end 250000 Bind, og har en aarlig Indkomst af 3000 Rdlr. Clasens offentlige Bibliothek og det Hielmstiernske ere betydelige og store i mange forskellige Videnskaber. Naturalsamlingen paa Kostkammeret, Holskiolds Miniralsamling, Spenglers og Chemniz Konkyliesamling, Tønder Lunds og Gehesteds Insektsamling, Wahls Samling af sieldne Planter, Hauchs Instrumentsamling, Abildgaards, Bechers og Mantheys physiske, chemiske, Apparat, Bunzens optiske, Bugges matehematiske, Veterinærskolens chirurgiske og Suhms Myntsamlinger, ere alle meget seeværdige for Kiendere, samt a. fl.

Den første Bogtrykker i Kiøbenhavn 1493, Gotfried o. Gemen, som her ind fra det Schaumburgiske. Nu ere her 20 Bog og 1 Nodetrykkerie. Boghandlere ere 5 paa Børsen og 10 i Byen. Endeel periodiske Skrifter udgives: saa som Badens Universitets Journal, Raverts Krigsbibliothek. Skandinaviske Museum, Qvartalskriftet: For Sandhed, Olufsens Annaler, Neumans dansk Rejseiaagttagelser, Magazin for Industrie. Potraitsamling af Lahde, Juridiske Tiende, Minerva, den ældste af alle siden 1785, og som indeholder meest til Oplysning om Smagens Dannelse. Iris og Hede, Journal for Politik, Natur oh Menneskekundskab, politisk og fysisk Magasin, Bibliothek for Physik. og Oeconomie, Samleren, Hof og Statsrets Tidende, mere end en halv snes Ugeblade, hvoriblant Aftenposten siden 1772, som i Begyndelsen især afgav sig med Samtaler i den lavere Almues Sprog o. a. fl.

Det øvrige om Stadens almindelige Beskrivelse, om Kirker, Slotte, offentlige Bygninger, Seeværdigheder, Fabriker, Hospitaler, kongl. Kollegier, Anstalter til det almindelig Væsens Bedste o. s. v., bliver at finde i ovennævnte Nyrups Bog, omstændelig og saare godt beskrevet. At giøre noget gavnende Udtog deraf, tør jeg ikke, da disse Blade end mere ville voxe i Antallet, og jeg tør ikke lade dem voxe mere, thi ellers ville dette Hefte blive ulige større end det første. Resten om det øvrige Danmark skal følge saasnart muligt, saafremt dette Begyndte skulle være heldigt nok, til at finde det fornuftige Publikums Bifald, hvorved jeg kunde opmuntres til videre Bestræbelse i dette Æmne.